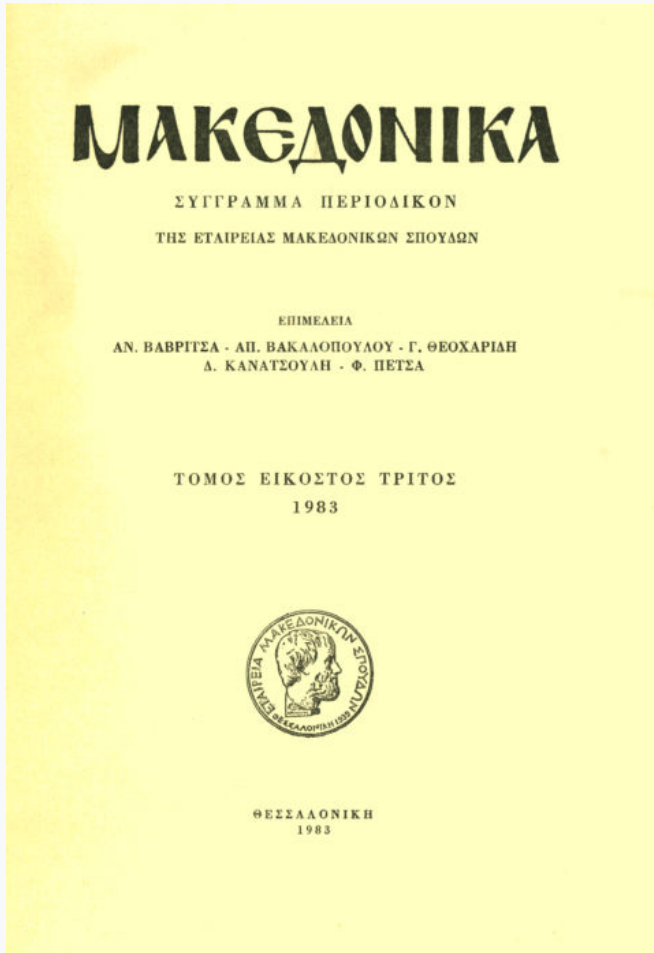


## Μακεδονικά

Τόμ. 23, Αρ. 1 (1983)



Ο φιλικός Κωνσταντίνος Παν. Τάττης: (1787-1864)

Δημήτρης Γ. Σερεμέτης

doi: [10.12681/makedonika.331](https://doi.org/10.12681/makedonika.331)

Copyright © 2014, Δημήτρης Γ. Σερεμέτης



Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

### Βιβλιογραφική αναφορά:

Σερεμέτης Δ. Γ. (1983). Ο φιλικός Κωνσταντίνος Παν. Τάττης: (1787-1864). *Μακεδονικά*, 23(1), 65–87.  
<https://doi.org/10.12681/makedonika.331>

Ο ΦΙΛΙΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΝ. ΤΑΤΤΗΣ  
(1787-1864)

*Τὸ διαχειριστικὸ βιβλίο*

Ἡ τυχαία ἀνέυρεση ἀνάμεσα στὰ λίγα κατάλοιπα τῆς μητέρας μου Πόπης (Καλλιόπης), χήρας Γεωργίου Σερεμέτη, τὸ γένος Κωνσταντίνου Στ. Τάττη (1894-1978), ἐνὸς μικροῦ βιβλίου διαχείρισης («τεφετεριοῦ») ἔδωσε τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ γραφεῖ ἡ μελέτη αὐτή, ποὺ διευκρινίζει ὀρισμένα ὀσαφῆ σημεῖα τῆς δράσης, στὴν τουρκοκρατούμενη Μακεδονία, τοῦ προπάπου τῆς Κωνσταντίνου Παναγ. Τάττη (1787-1864) στὸ ἀ΄ μισὸ τοῦ περασμένου αἰώνα καὶ εἰδικὰ στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Τὸ βιβλιαράκι αὐτὸ φαίνεται ὅτι τηροῦσε ὁ παπποῦς τῆς, ὁ Στέφανος Κων. Τάττης (1825-1910)<sup>1</sup>, ποὺ ἀσχολοῦνταν μὲ τὸ ἐμπόριο καπνοῦ-ταμπάκου, ἄκριβῶς ὅπως καὶ ὁ πατέρας του Κωνσταντίνος Π. Τάττης (1787-1864), ἀλλὰ εἶχε καὶ τὴν διαχείριση τότε καὶ ἐσόδων (ἐνοικίων) ἰκανῆς κτηματικῆς περιουσίας στὴν πόλη μας. Ἄκριβῶς γι' αὐτὸ τὸν λόγο καὶ ἐπειδὴ ὁ Στέφανος Τάττης εἶχε σύστημα στὶς ἐργασίες του, κατέγραφε ὅλες τὶς εἰσπράξεις ἀπὸ ἐνοίκια τῶν καταστημάτων του, ποὺ βρίσκονταν ἀπέναντι ἀπὸ τὸν Ἅγιο Μηνᾶ

---

1. Ὁ Στέφανος Κων. Τάττης πρόσφερε, ἀναντίρρητα, μεγάλες ὑπηρεσίες στὴν Θεσσαλονίκη καὶ στὴν Ἑλληνικὴ Κοινότητα μὲ τοὺς ἀγῶνες του γιὰ τὴν ἐπίλυση οσοβαρότατων κοινοτικῶν προβλημάτων καὶ τὴν προώσπιση τῶν συμφερόντων τῶν συμπατριωτῶν του κατὰ τὴν τουρκοκρατία. Ἀπολάμβανε μεγάλο σεβασμὸ καὶ ἐκτίμηση καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς Τούρκους, ἰδιαίτερα μετὰ τὴν ἐκλογή του ὡς βουλευτῆ (γερουσιαστῆ) στὸν νομὸ Θεσσαλονίκης στὴν ὀθωμανικὴ βουλὴ (1877) καὶ πῆρε τὸν τίτλο τοῦ «αὐτοκρατορικοῦ συμβούλου». Ἐκλέχθηκε ἐπανεπιλεγμένο μέλος στὸ Δημοτικὸ καὶ πρόεδρος στὸ Κοινοτικὸ Συμβούλιο. Αὐτοκτόνησε μὲ περίστροφο, ἐπειδὴ ὑπέφερε ἀπὸ ἀθεράπευτη γιὰ τὴν ἐποχὴ νόσο (1910). Ἡ γυναίκα του Καλλιόπη, τὸ γένος Ναοῦμ Βέδα (1838-1918) ἀπὸ τὴν Σιάτιστα, ὑπῆρξε ἰδρύτρια τῆς Ἀδελφότητος Κυριῶν Θεσσαλονίκης (1871) καὶ πρόεδρος τῆς (1885 καὶ ἄλλες φορὲς) (βλ. Φιλοπτόχου Ἀδελφότητος Κυριῶν Θεσσαλονίκης, Λεύκωμα, 1873-1960, 2, καὶ καθ. Στ. ε. φ. Παπαδόπουλου, Ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν τελευταῖο αἰῶνα τῆς τουρκοκρατίας, Θεσσαλονικὴ 1970, 124). Γιὰ τὴν σθεναρότητα καὶ ἀποφασιστικότητα τοῦ Στ. Τάττη βλ. καὶ Γεωργίου Α. Στοιγιόγλου, Ἡ ἐν Θεσσαλονικίᾳ πατριαρχικὴ Μονὴ τῶν Βλατάδων, Θεσσαλονικὴ 1971, 129, 341 καὶ 347. Ἐπίσης τὸ πρόσφατο συνθετικὸ ἔργο τοῦ Κωνστ. Ἀπ. Βακαλόπουλου, Ὁ Βόρειος Ἑλληνισμὸς κατὰ τὴν πρόφιμη φάση τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα (1878-1894), Θεσσαλονικὴ 1983, 36, ὅπου ὁ Στ. Τάττης ἀγωνίζεται καὶ ψηφίζει τὴν καθιέρωση τῆς ἑλληνικῆς ὡς ἐπίσημης γλώσσας.

Αντίγραφοι ἐν Β' αὐθιγῶν ποτὶ ἔτος 1

1787	4	Ἰστανδὸν Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν ἰστανδὸν
1799	3	Ἰστανδὸν Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν
1810	7	Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν
1815	20	Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν
1819	7	Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν
1822	4	Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν
1822	8	Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν
1825	5	Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν
1825	30	Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν
1826	06	Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν
1826	16	Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν
1829	27	Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν
1829	29	Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν
1831	4	Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν
1832	6	Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν
1832	16	Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν
1834	8	Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν
1839	29	Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν
1852	19	Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν
1854	5	Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν
1855	23	Ἰστανδὸν ἰστανδὸν ἰστανδὸν ποτὶ Βουρσελίαν

Εἰκ. 1. Ἡ πρώτη σελίδα τοῦ βιβλίου τοῦ Κωνστ. Τάττη.

(«στοὰ Τάττη») καὶ στὴν γύρω κεντρικὴ περιοχὴ. Οἱ καταγραφὲς αὐτὲς ἀρχίζου ἀπὸ τὸ 1885, καὶ ἐξαντοῦν ὄλες σχεδὸν τὶς 148 σελίδες τοῦ βιβλίου, καὶ φθάνου μέχρι τὸ ἔτος 1903. Ἄλλες εἶναι μὲ μελάνι καὶ ἄλλες μὲ μολυβδίδα.

Τὸ τελευταῖο φύλλο (σελ. 149-150) λείπει, ὅπως λείπουν καὶ ἄλλα ἐνδιάμεσα φύλλα (3-4, 5-6, 9-20 κ.λ.). Εἶναι ἓνα συνηθισμένο διαχειριστικὸ βιβλίο, ποὺ διατηρεῖται σὲ ἀρκετὰ καλὴ κατάσταση, διαστάσεων 0,20 × 0,13 μ. μὲ ἐξώφυλλο σὲ χοντρὸ χαρτόνι καὶ ἐπικάλυμμα. Στὴν ὄψη του ἀναγράφεται: «1898 - Σ. Τάττη-Βιβλίον».

Ἦ ὄλα βέβαια τὰ φύλλα περιέχουν χρήσιμα στοιχεῖα καὶ ἐνδιαφέρουν τὴν ἱστορία τῆς πόλης ἀπὸ ἄποψη οἰκονομίας, συναλλακτικῶν σχέσεων, ἀξιών κ.λ., ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ ἔχει μεγάλη σημασία εἶναι τὸ πρῶτο φύλλο, δηλ. οἱ σελ. 1 καὶ 2.

Στὶς σελίδες αὐτὲς ἀναγράφονται συνοπτικὰ λίγα βιογραφικὰ στοιχεῖα, κατὰ βάση οἰκογενειακά, ποὺ ὅμως ἔχουν σημασία, ὅταν συσχετισθοῦν μὲ ἄλλα γεγονότα καὶ εἰδικὰ μὲ τὶς προεπαναστατικὲς ζυμώσεις γιὰ τὴν διάδοση τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας στὴν Μακεδονία καὶ Ἡπειρο καὶ μὲ τὰ τραγικὰ συμβάντα τοῦ Μαΐου 1821 στὴν ἐπαναστατημένη Θεσσαλονίκη καὶ στὶς Σέρρες, καὶ διαφωτίζουν ἴσως λίγα σκοτεινὰ ἀκόμα σημεῖα, ὅπως ἐξηγῶ πιὸ κάτω.

#### *Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία στὴν Βόρειο Ἑλλάδα*

Πρὶν ὅμως γίνεῖ αὐτὸς ὁ συσχετισμὸς τῶν στοιχείων, σκόπιμο εἶναι νὰ ξαναθυμηθοῦμε σὲ γενικὲς γραμμὲς ὅσα ἔχει διασώσει ἢ παράδοση καὶ δέχθηκε ἢ ἐπιστήμη, σχετικὰ μὲ αὐτά.

Ἡ ὀργάνωση τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας σημειώθηκε ἔγκαιρα καὶ σὲ μακεδονικὲς πόλεις, ὅπως τὴν Θεσσαλονίκη, Σέρρες, Πολύγυρο, Βέροια, Σιάτιστα, Κοζάνη, Καστοριά κ.λ. ἀπὸ εἰδικούς ἀπεσταλμένους τῆς Ἑταιρείας, ποὺ εἶχαν καὶ ἐδῶ γιὰ στόχο τὴν ἀνεύρεση ἱκανῶν στελεχῶν γιὰ νὰ προετοιμάσουν ψυχικά, στὴν ἀρχή, τοὺς δυναστευόμενους Ἕλληνες, νὰ τοὺς συνδέσουν ὀργανικὰ μεταξὺ τους καί, τέλος, νὰ τοὺς ξεσηκώσουν ἐπαναστατικά στὴν κατάλληλη ὥρα<sup>1</sup>. Τὸ πέρασμα τοῦ Δημ. Πα-

1. Γιὰ τὴν διάδοση τῶν ἀρχῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ τὶς προεπαναστατικὲς ζυμώσεις στὸν ἑλληνικὸ γενικὰ χῶρο βλ. τὸ πρόσφατο συνθετικὸ ἔργο τοῦ καθ. Ἀπ. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. 1-6, Θεσσαλονίκη 1961-1981, εἰδικὰ τὸν τ. 5, 465 κ.έ., ὅπου καὶ ὄλη ἡ νεότερη σχετικὰ βιβλιογραφία, ποὺ ἀναφέρεται σ' αὐτόν. Ἐπίσης καὶ Ἰω. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, γ' ἔκδ., 67 κ.έ. Εἰδικὰ γιὰ τὶς ἐπαναστατικὲς ζυμώσεις τῶν Ἑλλήνων στὴν Θεσσαλονίκη πρὶν τὸ 1821 βλ. τὴ γλαφυρὴ ἀνάπτυξη τοῦ νέου ἔργο τοῦ καθ. Ἀπ. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης (316 π.Χ.-1983), Θεσσαλονίκη 1983, 300 κ.έ.

τρου<sup>1</sup>, τοῦ Ἰω. Φαρμάκη<sup>2</sup> καὶ ἄλλων ἀπὸ τὴν Μακεδονία στὰ προεπαναστατικά χρόνια δὲν εἶταν τυχαία ἐνέργεια, ἀλλὰ προετοιμασμένο ταξίδι μὲ τοὺς πρὸ πάνω στόχους<sup>3</sup>.

Στὴν Θεσσαλονίκη εἰδικὰ οἱ φιλικοὶ αὐτοὶ ἦ καὶ ἄλλοι, ποὺ δὲν ἔγιναν γνωστοί, βρῆκαν εὐκόλα τὴν εὐκαιρία νὰ γνωριστοῦν καὶ ἐπικοινωνήσουν μὲ ἐνθουσιώδεις προκρίτους, ὅπως ὁ Χριστόδουλος Μπαλάνος, ὁ Γεώργιος Βλάχης, ὁ Χρῆστος Μενεξές, Γεώργιος Πάικος, Μιλτιάδης Χατζηνάου (Ἀγαθόνικος), Κωνσταντῖνος Τάττης, Ἀναστάσιος Κυδωνιάτης, Χατζηναντώνιος Παπαχρίστος, ἱερέας Ἀνανίας Μαρκόπουλος κ.ἄ.

Γιὰ τὸν Χριστόδουλο Μπαλάνο βέβαια ἔχουμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ γραπτὴ μαρτυρία<sup>4</sup> ὅτι ὑπῆρξε φιλικός. Ἀντίθετα, γιὰ τοὺς ἄλλους μόνον ἢ προφορικὴ παράδοση, ποὺ ἀκολουθεῖται μεταγενέστερα καὶ ἀπὸ τὴν γραπτὴ, εἶναι ἔντονη καὶ κάνει λόγο γιὰ ἀναμφισβήτητη συμμετοχὴ καὶ μύση τους στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία, μὲ προσδιορισμὸ ὡς κατηχητὴ τους τοῦ Γιάννη Φαρμάκη, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴν Βλάστη<sup>5</sup>.

1. Γιὰ τὸν Δ. Ἰπατρο, βλ. τὴν μελέτη τοῦ καθ. Σ τ ε φ. Πα πα δ ο π ο ὄ λ ο υ, Ὁ φιλικὸς Δημήτριος Ἰπατρος, «Ἑλληνικά» 16(1959) 149 συν.

2. Γιὰ τὸν καταγόμενο ἀπὸ τὸ Μπλάτσι (Βλάστη) Γιάννη Φαρμάκη καὶ τὴν δράση του βλ. Ἰ ω. Φ ι λ ῆ μ ο ν ο ς, Δοκίμιον περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, 184, καὶ τοῦ Ἰ ω. Β α σ δ ρ α β ἔ λ λ η, Οἱ Μακεδόνες, γ' ἔκδ., 69-72.

3. Οἱ μετακινήσεις τῶν φιλικῶν καλύπτονταν συνήθως ἀπὸ λόγους ἐμπορικῶν συναλλαγῶν, ὥστε νὰ μὴ κινῶν τὶς ὑποψίες τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν. Γι' αὐτὸ τὰ διάφορα ταξίδια τους καὶ οἱ ἐπικοινωνίες τους, ὅσο γινόταν συνωμοτικές, δὲν ἐπαιρναν δημοσιότητα. Πιστεῦω ἔτσι ὅτι δὲν θὰ εἶταν οἱ μόνοι κατηχητὲς ὁ Φαρμάκης καὶ ὁ Ἰπατρος, ὅπως δέχεται ὁ Ἰ ω. Β α σ δ ρ α β ἔ λ λ η ς, Ἡ Θεσσαλονίκη, 9, ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὸ 1818 καὶ ἰδίως τὸ 1820-1821, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ποὺ ἐπικοινωνοῦσαν μὲ τὶς ἐπαρχιακὲς πόλεις καὶ διατηροῦσαν ἀκραίω τὸ ἐθνικὸ φρόνημα τῶν ραγιάδων Ἑλλήνων, μὲ τὶς ἐλπίδες τοῦ ξεσηκωμοῦ. Αὐτὰ δέχεται καὶ ὁ καθ. Ἀ π. Β α κ α λ ὄ π ο υ λ ο ς, Ἱστορία, τ. 5, 465, ὅπως καὶ στὸ προγενέστερο ἔργο του: Ἡ Θεσσαλονίκη στὰ 1430, 1821 καὶ 1912-1918, Θεσσαλονίκη 1947, 34, καὶ στὴν νέα ἔκδοση, Ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης, 300 συν.

4. Ἰ ω. Φ ι λ ῆ μ ο ν ο ς, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, Ναύπλιον 1834· Ἀ π. Β α κ α λ ὄ π ο ὄ λ ο υ, Ἡ Θεσσαλονίκη στὰ 1430, 1821 καὶ 1912-1918, Θεσσαλονίκη 1947, 33-34· τοῦ Ἰ δ ι ο υ, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Θεσσαλονίκη 1980, τ. 5, 465 συν., ὅπου καὶ βιβλιογραφία, καθὼς καὶ τὸ πρόσφατο ἔργο του: Ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης, 300 κ.ἔ.

5. Ἰ ω. Μ ἔ λ φ ο υ, Ἡ δράση τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ ἡ συμβολὴ τῆς Θεσσαλονίκης στὸ 1821, ἄρθρο στὴν ἔφημερ. «Μακεδονία», 26 Δεκεμβρίου 1930. Ἀ ν τ ω ν ῖ ο υ Θε ο δ ω ρ ῖ δ ο υ, Ἡ δραματικὴ συμβολὴ τῆς Θεσσαλονίκης στὸ 1821, Θεσσαλονίκη 1939, 18, 36-37, 75· Χ ρ. Β λ α σ σ ο π ο ὄ λ ο υ, Τὸ ἡμερολόγιον τοῦ ἀγῶνος, 1930, 48 κ.ἔ.· Κ ω ν σ τ α ν τ ῖ ο υ Τ ά τ τ η ς, Ἱστορικὲς σελίδες, στὸ «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον», Θεσσαλονίκη 1915, 69· Γ. Χ. Σ ο ὄ λ η, Ἡ Θεσσαλονίκη κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἑλληνικῆς

*Τὸ «Ὀδοιπορικὸν»*

Τὸ «ὀδοιπορικὸν» τοῦ Χαϊρουλλάχ Ἐφέντη, πὸ δημοσίευσεν τὸ 1940 ὁ Ἀβραάμ Παπάζογλου<sup>1</sup>, ὅπως καὶ ἄλλες πηγές<sup>2</sup>, παρέχουν πολλὰ χρήσιμα στοιχεῖα γιὰ τὶς συλλήψεις, τὰ βασανιστήρια καὶ τὰ μαρτύρια πὸν ὑπέστησαν ὁ ἐπίσκοπος Κίτρους Μελέτιος (πὸν εἶταν στὴν περίοδο ἐκείνη τοποτηρητὴς τοῦ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ), ὁ ἱερέας τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ Παπαγιάννης, οἱ πρόκριτοι πὸν ἀναφέρθηκαν ἀμέσως πὸν πάνω καὶ δύο χιλιάδες περίπου ἄτυχοι Θεσσαλονικεῖς κατὰ τὸν Μάιο 1821, ὅταν ἄρχισε ἡ τρομοκρατία<sup>3</sup> καὶ συνεχίσθηκε γιὰ μερικοὺς μῆνες στὴν πόλη καὶ στὰ περίχωρα.

<sup>1</sup>Επαναστάσεις, στὸ περιοδικὸ «Μακεδονικὰ» 2 (1953) 583· Ἰω. Βασδραβέλλη, Ἡ Θεσσαλονίκη κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας, Θεσσαλονίκη 1946, 9· Ἀπ. Βακαλοπούλου, Ἡ Θεσσαλονίκη στὰ 1430, 1821 κ.λ., 34, καὶ τοῦ Ἰδίου, Ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης, δ.π.

1. Ἀβραάμ Παπάζογλου, Ἡ Θεσσαλονίκη κατὰ τὸν Μάιο τοῦ 1821 (ὅπου περιέχεται τὸ «Ὀδοιπορικὸν» (Σεγιατχαναμές) τοῦ Χαϊρουλλάχ Ἐφέντη), στὸ περιοδικὸ τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν Θεσσαλονίκης «Μακεδονικὰ» 1 (1940) 424 κ.έ· Γ. Χ. Σούλης, τὸ ἴδιο, 583· Ἀπ. Βακαλοπούλου, Ἡ Θεσσαλονίκη στὰ 1430, 1821 1912 κ.λ., 40, 43 συν· τοῦ Ἰδίου, Ἱστορία, τ. 5, 468· Κων. Στ. Τάττης, δ.π., καθὼς καὶ Βασ. Μεσολογγίτη, Ἡ Θεσσαλονίκη κατὰ τὴν Ἐπανάσταση 1821, ἄρθρο στὴν ἐφημερίδα Θεσσαλονίκης «Ὁ Ἑλληνικὸς Βορρᾶς», φ. τῆς 25 Μαρτίου 1945.

2. Ἰω. Φιλιμόνοβ, Δοκίμιον, τ. 3, 144-145· Γ. Βλασσόπουλου, τὸ ἴδιο. Διόν. Κόκκινου, Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, Ἀθήνα 1932, τ. 2, 408, 411 κ.έ.

3. Πρέπει νὰ ἀντιστοιχεῖ μὲ τὶς 18 Μαΐου 1821 κατὰ τὰ γραφόμενα τοῦ Χαϊρουλλάχ Ἐφέντη: «.....τὴν πρώτη μέρα τοῦ φεγγαριοῦ τοῦ Μαΐου...», Ἀβρ. Παπάζογλου, τὸ ἴδιο, 425. Ἡ ἡμερομηνία αὕτη (18-5-1821) πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἀσφαλῆς καὶ καθοριστικὴ, γιὰτὶ προερχόμενη ἀπὸ τουρκικὴ πηγὴ, σχεδὸν σύγχρονη μὲ τὰ ἐγκληματικὰ εἰς βάρος τῶν Ἑλλήνων γεγονότα, ὅπως εἶναι ἡ γραμμένη κατὰ τὸν Σεπτέμβριο 1821 ἐκθεση (ὀδοιπορικὸ) τοῦ μολλᾶ Χαϊρουλλάχ, προκύπτει ἀπὸ σταθερὰ καὶ ἀντικειμενικὰ στοιχεῖα, ὅπως εἶναι ἡ ἔκφρασις «ἡ πρώτη μέρα τοῦ φεγγαριοῦ τοῦ Μαΐου...», ἡ διάρκεια τῆς φυλάκισης τοῦ μολλᾶ, ἡ ἀποφυλάκισις καὶ ἐπιστροφή του στὴν Κωνσταντινούπολη (Ἀ. Παπάζογλου, δ.π.,). Γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ κλονισθεῖ ἀπὸ ἄλλες ἐπισφαλεῖς καὶ περιέργες πηγές, ὅπως αὕτη πὸν μνημονεὺει ὁ Γ. Σούλης (ἴδιο, 585-589), ἀναφερόμενος σὲ ἀγγλικὸν κείμενον ἀγνωστου μάλιστα συντάκτη, πὸν παραθέτει ὁ Pliny Fisk καὶ ὁμλεῖ ἀόριστα γιὰ τρομοκρατικὰς πράξεις (σφαγές, κ.λ.) στὴν Θεσσαλονίκη, πὸν ἔγιναν τὸν Ἰούλιο 1821, κατὰ τοῦ ἐπισκόπου καὶ ὀρισμένων προκρίτων. Ἡ πληροφορία αὕτη μπορεῖ κάλλιστα νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἀναφέρεται σὲ ἄλλες μεταγενέστερες ὁμοότητες καὶ βαρβαρότητες τῶν Τούρκων μὲ τὸ δεδομένο ὅτι ἡ περίοδος τῆς τρομοκρατίας συνεχίσταν μὲ μεγάλες ἐναλλαγές ἔντασις, τόπου καὶ χρόνου. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸ στοιχεῖα πὸν προκύπτουν ἀπὸ ἀναφορὰς τοῦ Ὀλλανδοῦ προξένου στὴν Θεσσαλονίκη, πὸν δεσὸν ἀφορᾶ τὴν ἡμερομηνία (Ἰούλιος 1821) ὀφείλονται μάλλον σὲ σύγχυσις (τὸ ἐπιστημαίνει μάλιστα καὶ ὁ Κων. Βακαλόπουλος, Ἀνέκδοτα Ἱστορικὰ στοιχεῖα, ἀναφερόμενα στὴν Μακεδονία πρὶν καὶ μετὰ τὸ 1821, Θεσσαλονίκη 1975, 49, 69-70, 78, πὸν δημοσιεὺει τὰ ἔγγραφα). Τὰ ἐγκλήματα αὐτὰ στὴν Θεσσαλονίκη δέχεται ὅτι ἔγιναν στίς 18-5-1821

Αυτά, μόλις έφθασαν οί ειδήσεις γιά τήν κήρυξη τής επανάστασης στήν Μολδοβλαχία από τόν Ύψηλάντη και γιά τήν εξόντωση τής τουρκικής φρουράς στόν Πολύγυρο (16 Μαΐου 1821).

Εϊδικά γιά τούς προκρίτους εϊναι γνωστό τό τελικά κρεμάσθηκαν στο «Καπάν», δηλ. τήν σημερινή πλατεία Βλάλη<sup>1</sup>, ή εσφάγησαν μαζί με άλλους πατριώτες και συγκεκριμένα τούς Άναγνώστη (παντοπόλη), Άναστ. Γούναρη, Κωνσταντίνο Άχτάρη και Νάκο (επαγγελματίες), Νάνο (τσαγγάρη), Δημήτριο Άπ. Παπᾶ (ξμπορο) και Πεσέ (ξμπορο)<sup>2</sup>. Άπό τούς παραπάνω προκρίτους μερικοί, οί Χ'' Άντωνίου, Γ. Βλάλης και Κ. Τάττης<sup>3</sup>, ἄν και φυλακίσθηκαν, τελικά διέφυγαν τήν εκτέλεση.

Άπό τούς δύο χιλιάδες πύλι Θεσσαλονικεϊς πού εϊχαν συλληφθεϊ και ριχτεϊ στόν αλόγυρο και στήν εκκλησία του Γρηγορίου Παλαμά οί πιδ πολλοί υπέστησαν μαρτυρικό θάνατο εκει, ἐνώ οί υπόλοιποι στο «Καπάν», όπου μεταφέρθηκαν δεμένοι δύο δύο μαζί με άλλους<sup>4</sup>.

Στό μεταξύ από τήν πρώτη μέρα πού εφθασαν οί ειδήσεις γιά τήν εξό-

και ό καθ. Άπ. Βακαλόπουλος, Ίστορία, τ. 5, 472, και Ίστορία τής Θεσσαλονίκης, 303, δηλαδή τήν ίδια μέρα πού εμαθε ό Γιουσούφ τά συμβάντα του Πολυγύρου. Ή μνεία στο ά' έργο του (Ίστορία, τ. 5, 472) και τής ήμερομηνίας 21-7-1821 προφανώς όφειλεται σε παραδρομή ή επίδραση από τις τελευταίες αυτές ξένες πηγές. Πάντως και ή προφορική παράδοση, όπως μάς διασώθηκε, αναφέρεται σε τραγικά γεγονότα στήν Θεσσαλονίκη, πού έγιναν τόν Μάιο (18) 1821. (Έτσι Θεοδωρίδης, 36, 75, Τσιώμου-Μεταλλινού, 25, 27, Μέλλος, τό ίδιο).

1. Οί βαρβαρότητες έγιναν με έντολές του τότε μουσελίμη (=άνακληρωτή), δηλ. του Γιουσούφ μπέη, του βαλή τής Θεσσαλονίκης Χουσεϊν πασά, όπου παραβρισκόταν στο «Καπάν» (Βασδραβέλλη, Ή Θεσσαλονίκη, 13-14). Άλλωστε αυτός ό ίδιος Γιουσούφ είχε ήδη φυλακίσει τόν φιλεύσπλαχο Τουρκο μολλά Χαϊρουλλάχ στις φυλάκες του Λευκού Πύργου γιά τό ανθρώπινο ένδιαφέρον του γιά τούς φυλακισμένους Έλληνες (βλ. «Οδοιπορικό» Χαϊρουλλάχ, 585-588, όπου και λεπτομέρειες γιά τά τραγικά συμβάντα. M. Lascaris, La révolution grecque vue de Salonique. Rapports des consuls de France et d'Autriche (1821-1826), «Balkanica» 6 (1943) 145 συν. Άπ. Βακαλόπουλου, Ή Θεσσαλονίκη στα 1430 κ.λ., 34-35, του ίδιου, τήν νεώτερη έκδοση, 32-3).

2. Αυτά προκύπτουν από στοιχεία πού παρέχουν άνέκδοτα φερμάνια τής 13 Ρεμπή ούλ Έβέλ 1237 και 22 Σεβάλ 1238 (9 Όκτωβρίου 1822), πού αναφέρει ό Ίω. Βασδραβέλλης, Ή Θεσσαλονίκη, 14-15, καθώς και Οί Μακεδόνες, β' έκδ., 70-71, και γ' έκδ., 127-9.

3. Ίω. Βασδραβέλλη, Οί Μακεδόνες, 73, του ίδιου, Ή Θεσσαλονίκη κ.λ., 16. Ά. Θεοδωρίδου, ό.π., 36, 75. Άγ. Τσιώμου-Μεταλλινού (σημείωμα Κων. Τάττη), 27. Άπ. Βακαλόπουλου, Ίστορία, τ. 5, 465, 472-3, του ίδιου, Ή Θεσσαλονίκη, 304. Ή πληροφορία του Κ. Μοσκόφ, Θεσσαλονίκη (1700-1912), Τομή τής μεταπρατικής πόλης, Θεσσαλονίκη 1973, 73, ότι ό Κων. Τάττης άπαγχονίσθηκε με τούς άλλους προκρίτους, δέν άνταποκρίνεται στα πράγματα, όπως εξηγείται πιδ κάτω (σ. 81-82).

4. Βλ. τούς συγγραφείς πού αναφέρθηκαν στις σημ. 1 και 3 τής προηγ. σ. 69.

ντωση τῆς φρουρᾶς τοῦ Πολυγύρου καὶ συγκεκριμένα τὸ ἴδιο βράδυ (17-18-5/1821), στὰ ὑπόγεια τοῦ «Κονακιοῦ» (Διοικητηρίου), κατασφάχτηκαν καὶ οἱ μισοὶ περίπου ὄμηροι ἀπὸ τοὺς 400 ποὺ ἤδη εἶχαν συγκεντρωθεῖ ἀπὸ τὴν πόλη καὶ τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους<sup>1</sup>.

### *Ζυμώσεις σὲ ἄλλες πόλεις*

Ἀνάλογες σχεδὸν ἐπαναστατικὲς ζυμώσεις ἐγίναν καὶ σὲ ἄλλες πόλεις, ὅπως τὰ Γιανιτσά, τὸν Πολύγυρο, τὶς Σέρρες. Στὶς Σέρρες εἰδικὰ ὁ μητρ. Χρῦσανθος, ἄλλοι κληρικοὶ, ἔμποροι καὶ πρόκριτοι εἶχαν μυηθεῖ στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία, ἀλλὰ δὲν μπόρεσαν νὰ ἐνεργοποιηθοῦν κατάλληλα. Οἱ συλλήψεις ποὺ ἐγίναν καὶ ἡ ψυχολογία ποὺ διαμορφώθηκε ὕστερα ἀπὸ τὶς εἰδήσεις γιὰ τὸν ἀπαγχονισμό τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε' δὲν ἄφηναν περιθώριο γιὰ δράση. Ὁ μητροπολίτης Χρῦσανθος καὶ πρόκριτοι τῆς πόλης, ὅπως καὶ ἔμποροι, ἴσως γύρω στοὺς 150, συνελήφθησαν καὶ ριχθηκαν στὶς φυλακὲς<sup>2</sup>.

### *Ὁ Κων. Π. Τάττης*

Γιὰ ὅλα αὐτὰ παρέχουν ἱστορικὰ στοιχεῖα οἱ συγγραφεῖς ποὺ ἀναφέρθηκαν πρὶν, βασιζόμενοι σὲ ἄμεσες πηγὲς καὶ στὴν προφορικὴ παράδοση.

Εἰδικὰ ὁμως γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Τάττη δὲν ἔχουμε γνωστὰ πολλὰ γιὰ τὴν ζωὴ του καὶ τὴν οἰκογένειά του. Ἡ παράδοση, ὅπως τὴν ὑλοποιοῦν ἱστορικοί<sup>3</sup>, ἐμφανίζει τὸν Κων. Τάττη ὡς πρόκριτο τῆς πόλης<sup>4</sup>, ποὺ ἄσκει ἐμπόριο καπνοῦ, καταγόμενο ἀπὸ τὸ Βυθκούκι Μοσχόπολης (Κορυτσᾶς) καὶ ποὺ ἐγκαταστάθηκε στὴν Θεσσαλονίκη τὸ 1810<sup>5</sup>.

1. Χαϊρούλλᾶχ Ἐφέντη, Ὀδοιπορικὸ, «Μακεδονικά» 1 (1940) 424, 427· Ἄπ. Βακαλοπούλου, Ἱστορία, τ. 5, 471-472.

2. Ἄπ. Βακαλοπούλου, Ἱστορία, τ. 5, 470-171· Π. Πέννα, Ἱστορία τῶν Σερρῶν, 81-82· Νικ. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα στρατιωτικά, τ. Α', 35, 137· Ἰω. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, γ' ἔκδ., 127.

3. Ἰω. Βασδραβέλλη, Ἡ Θεσσαλονίκη, 13, 16, τοῦ Ἰδίου, ἄρθρο στὸ ἡμερολόγιο «Ὁ Φάρος τῆς Β. Ἑλλάδος», Θεσσαλονίκη 1939, 51, τοῦ Ἰδίου, Οἱ Μακεδόνες, β' ἔκδ., 51, 71, καὶ γ' ἔκδ., 128· Ἀντ. Θεοδορίδου, τὸ ἴδιο, 75· Ἰω. Μέλφου, (ἄρθρο) ἔφημερίδα Θεσσαλονίκης «Ἡ Μακεδονία», φ. τῆς 26-12-1930, Κ. Μοσκόφ, Θεσσαλονίκη (1700-1912), Τομὴ τῆς μεταπρατικῆς πόλης, 73· Κων. Τάττη, στὸ «Μακεδονικὸ Ἡμερολόγιο» 10 (1914) 133 καὶ 11 (1915) 67-70· Ἄγγ. Μεταλλινοῦ-Τσιώμου, τὸ ἴδιο, 24, 25, 27.

4. Ἄπ. Βακαλοπούλου, Ἱστορία, τ. 5, 466, τοῦ Ἰδίου, Ἡ Θεσσαλονίκη στὰ 1430 κ.λ., 34, καὶ τὴν νέα ἔκδοση, 300. Ἰω. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, β' ἔκδ., 71, καὶ γ' ἔκδ., 128, 129, τοῦ Ἰδίου, Ἡ Θεσσαλονίκη, 9, 13.

5. Ἀ. Θεοδορίδου, τὸ ἴδιο, 75 (ὅπου ἀναγράφει τὸ ἔτος 1815), Ἰω. Μέλφου, τὸ ἴδιο, Ἀ. Μεταλλινοῦ-Τσιώμου, ὁ.π., 27, Κ. Μοσκόφ, 99, Δ. Παπαζή-



Νυμφεύθηκε την κόρη συγγενoύς τῆς οικογένειας Καυταντζόγλου<sup>1</sup> καὶ λίγο ἀργότερα γύρω στὰ 1819-1820 ὡς φιλικὸς (κατηχητῆς) ἀνέλαβε νὰ μῆσει καὶ ἄλλους στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία, ἐπιχειρώντας ταξίδια στὴν Ἐνατολικὴ καὶ Δυτικὴ Μακεδονία<sup>2</sup>. Βέβαια δὲν βρέθηκε ἐπίσημη πράξη γιὰ τὴν μῆσή του αὐτή, οὔτε καὶ ἄλλα τυχὸν ἐπίσημα στοιχεῖα στοὺς σχετικoὺς καταλόγους τῶν φιλικῶν<sup>3</sup>, ὁμοῦς ἡ ἱστορικὴ παράδοση, ποὺ διαμορφώθηκε ἀπὸ τὴν δλη δράση του, καθὼς καὶ ἄλλες ἔντυπες ἢ χειρόγραφες πηγές, τὸν ἀναγνωρίζουν καὶ θεωροῦν φιλικό<sup>4-5</sup>.

Ἐναδείχθηκε ἱκανὸς ἔμπορος, ἀποκτώντας ἀρκετὴ κτηματικὴ περιουσία καὶ ἀπολάμβανε γενικὴ ἐκτίμηση, ἀκόμα καὶ ἀπὸ Ἄλβανοὺς ἀξιοματοῦχοῦς<sup>6</sup>.

### *Τὰ δραματικὰ γεγονότα τοῦ Μαΐου 1821 στὴν Θεσσαλονικὴ*

Αὐτὰ εἶναι κοινὰ στοιχεῖα, ποὺ λίγο πολὺ ἀναφέρονται ἀπὸ ὄλους καὶ

ση, Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων Ἑλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας, στὸ περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια», Γιάννενα, 1978, 982.

1. Βλ. τοὺς πιὸ πάνω συγγραφεῖς, σημ. 5 τῆς σ. 71 (ἐκτὸς τοῦ τελευταίου). Γιὰ τὴν οικογένεια τοῦ Καυταντζόγλου βλ. Γεωργ. Στοιγίόγλου, τὸ ἴδιο, 275-277. Γιὰ γάμο τοῦ Κων. Τάττη μὲ κόρη Καυταντζόγλου βλ. πιὸ κάτω, σ. 78.

2. Οἱ Ἄπ. Βακαλόπουλος, Ἱστορία, τ. 5, 466, ὁ Ἰδίους, Θεσσαλονικὴ, 128, Ἄ. Θεοδορίδης, 75, Ἄγγ. Μεταλλινόυ, 27, Ἰω. Μέλφορ, τὸ ἴδιο, δέχονται ὅτι ὁ Κων. Τάττης εἶχε μῆθει στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν Γιάννη Φαρμάκη, ἀναπτύσσοντας ἐπαναστατικὴ δραστηριότητα καὶ ἐπαφές. Ὁ Ἰω. Βασδραβέλλης, Ἡ Θεσσαλονικὴ, 9, καὶ στὰ «Μακεδονικὰ» 1 (1940) 524-525, χωρὶς ν' ἀναλύει κριτικὰ τὰ στοιχεῖα, διατυπώνει μερικὲς ἀμφιβολίες.

3. Πρβλ. Ἰω. Φιλήμονος, Δοκίμιον περὶ Φιλικῆς Ἐταιρείας, Ἀθῆναι 1834, Βαλ. Μέξη, Οἱ Φιλικοὶ-Κατάλογοι τῶν μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ Σέκερη, Ἀθῆναι 1937, Ἰω. Μελετοπούλου, Ἡ ἔκθεσις τῆς ἱστορίας τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, Ἀθῆναι 1964, καὶ ἀκόμα Εὐάγγ. Τζιάτζιοῦ, Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία καὶ ὁ Γεώργιος Λασσάνης, «Μακεδονικὰ» 1 (1940) 198 καὶ 200.

4. Βλ. προηγ. σημ. 2, ὡς καὶ Ἄγγελοῦ Ν. Παπακώστα, Ἡ συμβολὴ τῆς Ἡπειροῦ εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Εἰκοσιένα, στὸ περιοδικὸ «Νέος Κουβαράς», Ἀθῆναι, Γ' (1966) 94.

5. Γιὰ τὴν διάδοση τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας βλ. ἰδίως Ἄπ. Βακαλοπούλου, Ἱστορία, τ. 5, 79 κ.έ., καὶ εἰδικὰ γιὰ τὴν Ἡπειρο τὴν μελέτη Στεφ. Παπαδοπούλου, Τὸ ἔργο τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας στὴν Ἡπειρο, Γιάννενα 1970. Ἀκόμα Κ. Μέρτζιοῦ, Μνημεῖα μακεδονικῆς ἱστορίας, Θεσσαλονικὴ 1947, 266-278. Γιὰ τὸ ἐμπόριο κατὰ τὸν 18ο αἰ. στὶς περιοχὰς Μοναστηρίου, Σιάτιστας, Δυρραχίου, Θεσσαλονίκης, Μοσχόπολης, Ἀχρίδας, Βενετίας (ληστεία-πειρατεία κ.λ.) καὶ ἀκόμα γιὰ ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία μὲ Αὐλῶνα-Δυρράχιο κ.λ., Ἰωακ. Μαρτινιανοῦ, Ἡ Μοσχόπολις, 123 κ.έ.

6. Ἄ. Θεοδορίδου, 37, 75· Ἰω. Μέλφορ, τὸ ἴδιο.

συμφωνοῦν<sup>1</sup>. Στὰ δραματικά γεγονότα ὅμως τῆς Θεσσαλονίκης (Μάιος 1821 καὶ συνέχεια) ἡ δράση τοῦ Κωνσταντίνου Τάττη στὶς λεπτομέρειες τῆς καθορίζεται διαφορετικά. Ἔτσι ἀναγράφεται ὅτι συνελήφθη μαζί μὲ ἄλλους προκρίτους καὶ ἐμπόρους στὴν Θεσσαλονίκη (18 Μαΐου 1821)<sup>2</sup> καὶ ὅτι κρεμάσθηκε ἢ κατακρεουργήθηκε μαζί τους ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ὄχλο<sup>3</sup>. Οἱ περισσότεροι ὅμως συγγραφεῖς ἀναγράφουν ὅτι διέφυγε καὶ διασώθηκε στὶς Σέρρες, ἐξαγοράζοντας τοὺς δεσμοφύλακές του<sup>4</sup>, καὶ ὀρισμένοι ὅτι ρίχτηκε στὶς φυλακὲς Ἐπταυργίου (Γενιῆ-Κουλέ), ὅπου μεταφέρθηκε καὶ ἔμεινε ἐγκλειστος γιὰ πολλὰ χρόνια<sup>5</sup>. Ἐλάχιστοι ἀπὸ ἔλλειψη τῶν πηγῶν καὶ ἀκριβολογία ἀποφεύγουν νὰ καταγράψουν τὴν τύχη εἰδικὰ τοῦ Κων. Τάττη, τοῦ Γ. Βλάχη ἢ τοῦ Ἀργυροπούλου ἀρκούμενοι σὲ γενικὴ διατύπωση<sup>6</sup>.

### Στοιχεῖα ἀπὸ τὸ «βιβλίον» γιὰ τὸν Κων. Π. Τάττη

Ἀπὸ τὴν ἀντιπαραβολὴ καὶ σύγκριση τῶν στοιχείων μὲ ὅσα ἀναφέρονται στὸ βιβλιάριο αὐτὸ ποὺ ἐξετάζουμε<sup>7</sup>, μπορεῖ κανεὶς νὰ συνοψίσει τὰ πιὸ κάτω:

Ὁ Κωνσταντῖνος Τάττης εἶταν γιὸς τοῦ Παναγιώτη καὶ τῆς Ἑλένης καὶ γεννήθηκε τὴν 1 Ἰουνίου 1787 στὸ Βυθκούκι, μιὰ κωμόπολη στὰ ΝΔ τῆς Μοσχόπολης, 10 περίπου χιλιόμετρα μακριὰ ἀπὸ αὐτὴν, δηλ. στὴν σημερινὴ Ν. Ἀλβανία, περιοχὴ τῆς Κορυτσᾶς<sup>8</sup> (20 περίπου χιλιόμετρα νοτιοδυτικὰ τῆς).

1. Βλ. τοὺς ἀναφερόμενους στὶς σημ. 4 καὶ 5 τῆς σ. 71.

2. Προηγ. σημ.

3. Κ. Μοσκόφ, 73.

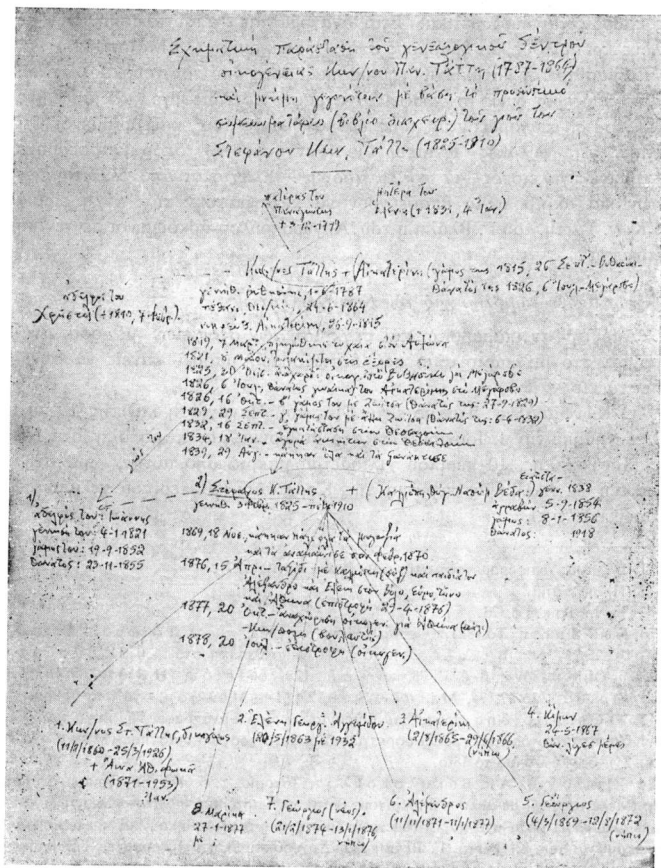
4. Κων. Τάττη, Τὸ 1821 ἐν Θεσσαλονίκη (στὸ βιβλίον τῆς Α. Τσιώμου-Μεταλλινοῦ), 25-26, Ἀπ. Βακαλοπούλου, Ἡ Θεσσαλονίκη στὰ 1430, 34, Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, β' ἐκδ., 73, καὶ γ' ἐκδ., 128, τοῦ Ἰδίου, Ἡ Θεσσαλονίκη, 16, Θεοδωρίδου, 36-37, 75, Μεταλλινοῦ, 27, Ἰω. Μέλφου, στὸ ἴδιο ἄρθρο.

5. Ὁ Θεοδωρίδης γράφει γιὰ 5 χρόνια, χωρὶς νὰ ἀναγράφει τὴν πηγὴ του. Ὁ Κων. Τάττης (ἐγγόνος του) γράφει ἀόριστα γιὰ ἄρκετὸ χρονικὸ διάστημα (Μεταλλινοῦ, 25), ὁ Μέλφος τὸ ἴδιο.

6. Ὅπως ὁ καθ. Ἀπ. Βακαλόπουλος, Ἱστορία, τ. 5, 472, ποὺ γράφει ὅτι «ὁ μητρ. Μελέτιος μαζί μὲ ἄλλους προκρίτους βρίσκουν μαρτυρικὸ θάνατο» κ.λ., χωρὶς νὰ συμπεριλαμβάνει μέσα στὰ παρατιθέμενα ὀνόματα ποὺ σφαγιάστηκαν καὶ κρεμάσθηκαν συγκεκριμένα τοὺς Κ. Τάττη, Γ. Βλάχη καὶ Ἀργυρόπουλο, γιὰτι προφανῶς δὲν βῆκε ἄμεσες μαρτυρίες.

7. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ἡ ἐπικεφαλίδα στὴν σελίδα 1 ἀναφέρει: «Ἀντιγραφή ἐκ τοῦ πατρικοῦ μου βιβλίου», πράγμα ποὺ δείχνει ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἄλλο βιβλίον, προφανῶς ποὺ τηροῦσε ὁ Κωνσταντῖνος Π. Τάττης καὶ θὰ περιεῖχε, ἴσως, καὶ ἄλλα ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα, ποὺ θὰ ἦταν πιὸ παλιά.

8. Τὸ Βυθκούκι ὅπως καὶ ἡ περιοχὴ του κατοικοῦνταν ἀπὸ πολλοὺς Ἕλληνες καὶ



Εικ. 2. Το γενεαλογικό δέντρο της οικογένειας Τάττη.

Στὶς περιοχὲς αὐτὲς τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας εἶταν ἐγκατεστημένοι πολλοὶ Ἕλληνες, ποὺ ἀσχολοῦνταν βασικὰ μὲ τὸ ἐμπόριο τροφίμων καὶ ἐνδύσεων καὶ μὲ τὶς μεταφορὲς τους.

Οἱ διακινήσεις τους δὲν περιορίζονταν μόνο σ' αὐτές, ἀλλὰ ἐκτείνονταν καὶ στὴν Σερβία, Αὐστρία καὶ Οὐγγαρία καὶ ὅπου τὸ ἀπαιτοῦσαν οἱ ἐμπορικὲς ἀνάγκες<sup>1</sup>. Οἱ μεταφορὲς αὐτὲς τῶν ἐμπορευμάτων προϋπέθεταν μεγάλη προετοιμασία καὶ ὀργάνωση, γιὰ νὰ εἶναι γρήγορες καὶ ὀσφαλεῖς, βασικὰ ἀποφεύγοντας τοὺς ληστές.

Τὸ «βιβλίον» ποὺ ἐξετάζουμε δὲν ἀναγράφει τίποτε γι' αὐτὰ, γιατί εἶναι λακωνικὸ στὴν διατύπωση καὶ περιορίζεται στὰ πιὸ ἀξιοσημείωτα (οἰκογενειακά) γεγονότα, ἀναφέρει ὅμως ὀρισμένες μετακινήσεις τοῦ Κων. Τάττη, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἐξηγηθοῦν παρά μόνο ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὀφείλονταν σὲ ἐμπορικοὺς λόγους, γιατί κατὰ τὴν παράδοση, ἀσκοῦσε, ὅπως καὶ ὁ πατέρας του, ἐμπόριο καπνοῦ (καὶ ταμπάκου)<sup>2</sup>. Δικαιολογημένα λοιπὸν τὰ ταξίδια του στὶς ἄλλες περιοχὲς τῆς Ν. Ἀλβανίας, τῆς Δυτικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἄνατ. Μακεδονίας, ἀπὸ τὰ ὅποια ἀναγράφεται μιὰ μετάβασή του τὸν Μάρτη 1819 στὸν Αἰλῶνα, ὅπου καὶ πληγώθηκε τυχαῖα στὶς 7 τοῦ μήνα, καὶ μιὰ ἄλλη στὶς Σέρρες, τὸν Μάη 1821, ὅπου στὶς 8 τοῦ μήνα φυλακίσθηκε. Ἄλλες λεπτομέρειες δὲν σημειώνονται, γιατί, ἄς μὴ ξεχνᾶμε, βρισκόμαστε σὲ στυγνὴ περίοδο τουρκοκρατίας καί, εἴτε ἀρχικὰ κρατοῦσε σημειώσεις ὁ ἴδιος ὁ Κωνσταντῖνος Τάττης (γύρω στὰ 1840-1850), εἴτε ὁ γιὸς του Στέφανος στὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰῶνα, ὅπως σημειώθηκε στὴν ἀρχή, οἱ κίνδυνοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι μεγάλοι καὶ δὲν δικαιολογοῦνταν ἀμετροέπειες. Ὅπως δὲν ἔπρεπε ὅμως οἱ μετακινήσεις τοῦ Κ. Τάττη δὲν θὰ εἶταν μόνο αὐτές, πρῶτα, γιατί τὸ ἐμπόριό του πᾶνω στὸν καπνὸ ἀπαιτοῦσε συνεχεῖς διακινήσεις καὶ ἐπαφές, καὶ ὕστερα, γιατί στὸ ἐξεταζόμενο «βιβλίον» σημειώνονται ἐνδεικτικὰ μόνο τὰ δύο πιὸ πᾶνω ταξίδια ἀκριβῶς γιὰ νὰ δηλωθεῖ στὸ ἓνα ὁ τυχαῖος τραυματισμὸς του (Αὐ-

---

δεχόταν τὴν ἐδεργετικὴ ἐπίδραση τῆς Μοσχόπολης καὶ τῆς Κορυτσᾶς. Γιὰ τὴν Μοσχόπολη καὶ τὴν ἱστορία της, ἴδιως στὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας, βλ. τὸ βιβλίον τοῦ μητρ. Ἰωακείμ Μαρτινιανοῦ, Ἡ Μοσχόπολις (1330-1920) καὶ τὸ πιὸ παλιὸ τοῦ Κω ν. Η. Σκενδέρη, Ἱστορία τῆς ἀρχαίας καὶ συγχρόνου Μοσχόπολεως, Ἀθήναι 1928, *passim*, καὶ ἀκόμα Θεοδ. Βελιανίτου, Μία ἐξαφανισθεῖσα πόλις, ἡ Μοσχόπολις τῆς Β. Ἠπείρου, στὸ «Ἡμερολόγιον Μ. Ἑλλάδος», 1922, 228, 237. Ὅπως καὶ τοῦ Στεφ. Παπαδόπουλου, Ἐκπαιδευτικὴ δραστηριότητα κ.λ., 144 κ.ε.

1. Βλ. χαρακτηριστικὰ τοῦ Θ. Νάτσινα, Οἱ Μακεδόνες πρᾶγματευτάδες εἰς τὰς χώρας Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας, Θεσσαλονίκη 1939, *passim*, καὶ ἀκόμα Ἀπ. Βακαλόπουλου, Οἱ Μακεδόνες ἀπόδημοι ἐπὶ τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1958, *passim*, καὶ ἰδίως 24, 26, 31.

2. Ἀ. Θεοδωρίδου, 75, Κ. Μοσκόφ, 93.

λάνα, 1819, «πληρώθηκε») και στο άλλο ή φυλάκισή του στις Σέρρες (8 Μαΐου 1821), για την οποία ειδικότερα θα μιλήσω λίγο πιο κάτω. Προφανώς δεν κατέγραφε όλα τα ταξίδια που έκανε, γιατί άκόμα και από λόγους στοιχειώδους συνωμοτισμού δεν θά εΐταν σκόπιμο να κρατεί τέτοιες σημειώσεις.

Εύκολα όμως κανείς συνδυάζει όλες αυτές τις μετακινήσεις του, sia προεπαναστατικά μάλιστα χρόνια, με την ανάληψη και εκτέλεση του έργου του καιχητητή στην Φιλική Έταιρεία, για την μύηση και άλλων νέων εταιριστών, πράγμα που είναι άλλωστε σύμφωνο με την προφορική παράδοση και επιβεβαιώνουν ήδη όρισμένοι συγγραφείς, όπως κι ο έγγονός του Κωνσταντίνος Στεφ. Τάττη (1860-1926), σε ιστορικό του σημείωμα, κ.ά.<sup>1</sup>

Συνεπώς είναι φιλικός με δράση στις πιο πάνω περιοχές<sup>2</sup>, κατηχημένος από τον φίλο και ίσως συγγενή του Ίωάννη Γ. Κανταντζόγλου, που, σύμφωνα με άλλους, φαίνεται να έμυησε και τους δύο στην Φιλική Έταιρεία ο Γιάννης Φαρμάκης<sup>3</sup>.

### *Έγκατάσταση της οικογ. Κ. Τάττη στην Θεσσαλονίκη*

΄Από πότε είναι εγκατεστημένη ή οικογένεια Τάττη στην Θεσσαλονίκη; Είναι ένα ερώτημα που δημιουργεί κάποιο προβληματισμό. Κι αυτό, γιατί η προφορική παράδοση και οι συγγραφείς<sup>4</sup>, με βάση τα προεπαναστα-

1. Κων. Τάττη, Τό 1821 έν Θεσσαλονίκη. Ποιοι οι πρώτοι ήρωες και μάρτυρες, κατά μεταφορά Άγγ. Μεταλλινού, ΄Η παλαιά Θεσσαλονίκη, εικονογραφημένη, Θεσσαλονίκη 1939, 25, Άν. Θεοδωρίδου, 37, 75, ΄Ιω. Μέλφου, άρθρο στη «Μακεδονία» 26-12-1930, που μιλούν σαφώς ότι ο Κων. Τάττης αναδέχθηκε τό έργο της μύησης στην Φιλική Έταιρεία νέων μελών στην Δυτική Μακεδονία και αφού εκπλήρωσε την αποστολή του, προφανώς με επιτυχία, τό συνέχισε στην Άνατολική για «νά τεθή επί κεφαλής του άγώνος μετά την έκρηξιν της επαναστάσεως» σ΄ αυτήν την περιφέρεια (Θεοδωρίδου, τό ίδιο).

2. Παράλληλα με την προφορική παράδοση, ο Ά. Θεοδωρίδης, 73, 75, στηριζόμενος στο άρχειο της οικογένειας Τάττη, όπως υποστηρίζει, εκθέτει ότι ο Κων. Τάττης μύηθηκε φιλικός από τον Ίωάννη Κανταντζόγλου, χωρίς να καθορίζει άν πρόκειται για τον συνώνυμο γιό του Γούτα ή του Πούλιου (βλ. πιο κάτω σ. 78-79). Αυτό τό τελευταίο, δηλ. την μύηση από σταλμένους από την Όδησσο φίλικούς, επιβεβαιώνει και ο έγγονός του δικηγόρος-ιστορικός Κων. Τάττης, στο άρθρο του (βλ. προηγ. σημ.). Μεγάλη διαφορά δεν παρουσιάζει και ο συλλογισμός του Βασδραβέλλη η, Οί Μακεδόνες, γ΄ έκδ., 71, ότι καιχητητής του πρέπει να είναι ο Γιάννης Φαρμάκης. Έπίσης Βακαλοπούλου, ΄Ιστορία, τ. 5, 468, και Θεσσαλονίκη, 300.

3. Βλ. τό άρθρο ΄Ιω. Βασδραβέλλη η, στο ήμερολόγιο «Ό Φάρος της Βορ. Έλλάδος», 1939, 51 συν., και του ίδιου, Οί Μακεδόνες, γ΄ έκδ., 71΄ επίσης Άπ. Βακαλοπούλου, ΄Ιστορία της Θεσσαλονίκης, 300.

4. Έτσι ο (έγγονός του) Κων. Στ. Τάττης, δ.π., 27 (Α. Τσιώμου-Μεταλλινού), γράφει ότι ο πάππος του διασώθηκε από διωγμό του Άλη Πασά και εγκαταστά-

τικά γεγονότα και την οποία δράση του Κων. Τάττη στην Φ. Ε., προϋποθέτουν άσφαλώς ότι είχαν εγκατεστημένος μόνιμα στην Θεσσαλονίκη. Η πόλη τής Θεσσαλονίκης αποτελούσε τὸ κέντρο τής δράσης και τής εξόρμησης τῶν φιλικῶν πρὸς τις περιοχὲς τής Μακεδονίας και Ἡπείρου και ὅπου ἄλλοῦ. Κατὰ συνέπεια ἀπὸ τὴν πόλη αὐτὴ θὰ ἐξορμούσε και ὁ Κ. Τάττης, ὡς κάτοικός της, γιὰ τὰ ταξίδια και τις ἐπικοινωνίες του. Αὐτὲς βέβαια οἱ ὑποθέσεις ἔχουν μιὰ σωστὴ θεμελίωση, ἀλλὰ πρέπει νὰ γίνει ἐναρμόνιση μὲ τις ἀναγραφὲς τοῦ «βιβλιαρίου», ἰδίως μὲ τὴν σελίδα 1, γιὰτι ἀφήνουν ὀρισμένα κενὰ ἢ και περιέχουν ἀντιθέσεις. Ἔτσι σ’ αὐτὴ ἀναγράφεται ὅτι ὁ Κων. Τάττης νυμφεύθηκε τὴν Αἰκατερίνη στὶς 26-2-1815, ὅτι στὶς 7-3-1819 πληγώθηκε στὸν Αὐλὼνα τυχαία, ὅτι στὶς 4-1-1821 γεννήθηκε ὁ μεγαλύτερος γιὸς του Ἰωάννης (ἀδελφὸς τοῦ Στεφάνου Κων. Τάττη, δηλαδὴ), ὅτι στὶς 8-5-1821 φυλακίσθηκε στὶς Σέρρες, ὅτι στὶς 3-2-1825 γεννήθηκε ὁ μικρότερος γιὸς του Στέφανος, ὅτι στὶς 30-10-1825 ἀναχώρησε ὅλη ἡ οἰκογένεια ἀπὸ τὸ Βυθκούκι, ὅτι στὶς 6-7-1826 πέθανε ἡ γυναίκα του Αἰκατερίνη στὸ Μεγάροβο και ὅτι ξαναπαντρεύθηκε στὶς 16-10-1826 μὲ μιὰ «Ζωίτσα», πὸν πέθανε στὶς 27-9-1829. Ὅτι ὁ Κων. Τάττης στὶς 29-9-1829 (ἂν δὲν εἶναι λάθος οἱ ἀριθμοί), δηλαδὴ σὲ 2...μέρες ἔκαμε! 3ο γάμο μὲ ἄλλη πὸν ὀνομαζόταν πάλι Ζωίτσα, ὅτι στὶς 4-1-1831 πέθανε ἡ μητέρα του Ἐλένη και στὶς 6-4-1832 πέθανε και ἡ τρίτη γυναίκα του Ζωίτσα. Ἴσως ἀπὸ τὰ οἰκογενειακὰ αὐτὰ πηγήματα ἐπηρεασμένους ἀποφάσισε τελικὰ σὲ λίγους μῆνες, κάπου 5, δηλ στὶς 16-9-1832, νὰ μετακινήθει οἰκογενειακὰ στὴν Θεσσαλονίκη («ἐποικήσαμε εἰς Θεσσαλονίκη», ἀναγράφεται).

Ἔτσι, σύμφωνα μὲ αὐτὴ τὴν ἀναγραφὴ στὸ βιβλίο, ἡ ἐγκατάσταση, ἡ τυπικὴ και ὀριστικὴ, τής οἰκογένειας Κων. Τάττη στὴν Θεσσαλονίκη ἔγινε τὸν Σεπτέμβριο 1832. Φαίνεται μάλιστα ὅτι ἡ οἰκογένεια ἐξακολουθοῦσε νὰ διαμένει στὸ Βυθκούκι μὲχρι τις 30-10-1825, γιὰτι ἡ καταχώριση στὸ ἐξεταζόμενο «βιβλίο» τής φράσης «1825, 30 Ὀκτωβρίου ἀνεχώρησε ὅλη ἡ οἰκογένεια, ἀπὸ τὸ Βυθκούκι» ἀποβλέπει στὸ νὰ τονίσει ὅτι μετακινήθηκε ὅλη ἡ οἰκογένεια σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὰ μὲχρι τότε ὀτομικὰ ταξίδια τοῦ

---

θηκε στὴν Θεσσαλονίκη κατὰ τὸ 1810 ὡς ἔμπορος καπνῶν και ταμπάκου. Γιὰ τοὺς διωγμοὺς αὐτοὺς (γενικότερα ὁμως κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1770 και ἐπὶ Ἄλῃ Πασᾶ, 1810) τῶν Ἑλλήνων πὸν κατοικοῦσαν στὴν Νότια και Βόρειο Ἡπειρο, ἰδίως στὸ Βυθκούκι, και γιὰ τὴν ἐγκατάστασή τους στὸ Μεγάροβο και Τύρνοβο, βλ. τὴν ἐνδιαφέρουσα μελέτη τοῦ καθ. Σ τ ε φ. Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ, *Ecoles et Associations greques dans la Macédoine du Nord, durant le dernier siècle de la domination turque*, «Balkan Studies», 1962 (ἀνάτυπο), ἰδίως σ. 408 κ.έ., 423-4. Γιὰ τὸν χρόνο ἐγκατάστασής του στὴν Θεσσαλονίκη στὰ 1815 και γιὰ ἐμπόριο καπνοῦ ἀναγράφει και ὁ Ἄ. Θ ε ο δ ω ρ ἰ δ η ς, 75, στρηριζόμενος στὰ ἀρχεῖα τῶν οἰκογ. (γυμνασιάρχῃ) Ἰω. Μέλφου και Κ. Τάττη. Τὸ ἴδιο και ὁ Κ. Μ ο σ κ ῶ φ, *Θεσσαλονίκη, 1700-1912 κ.λ.*, 99, γιὰ ἐγκατάσταση ἀπὸ τὰ 1810.

Κων. Τάττη για εμπόριο, δραστηριότητες Φιλικής 'Εταιρείας κ.ά. 'Αλλά ποιά εΐταν ή οικογένειά του; 'Ο πατέρας του Παναγιώτης, κατά προγενέστερη άναγραφή, πέθανε στις 3-12-1799, ό άδελφός του Χρήστος πέθανε επίσης στις 7-2-1810 και ό γάμος του Κων. Τάττη με την Αϊκατερίνη έγινε στις 26-2-1815. 'Ο πρώτος γιός του 'Ιωάννης γεννήθηκε στις 4-1-1821 και ό δεύτερος (ό Στέφανος δηλ.) στις 3-2-1825 και όλα αυτά προϋποτίθεται έγιναν στο Βυθκούκι, σύμφωνα με τις άναγραφές του «βιβλίου». Κατά συνέπεια ή οικογένεια άποτελούνταν, όταν εΐταν έγκατεστημένη στο Βυθκούκι, από τον ίδιο, την γυναίκα του Αϊκατερίνη, τά δύο του παιδιά και την μητέρα του 'Ελένη, που πέθανε στις 4-1-1831.

'Ερώτημα όμως ύπάρχει για τό που μετέφερε την οικογένειά του ό Κων. Τάττης, φεύγοντας από τό Βυθκούκι στις 30-10-1825, αφού, κατά την μεταγενέστερη «άναγραφή», ή έγκατάστασή του στην Θεσσαλονίκη έγινε στις 16-9-1832. Στο ένδιάμεσο αυτό διάστημα (δηλ. 1825-1832) φαίνεται ότι διέμεινε στο Μεγάροβο<sup>1</sup>, μιá κωμόπολη με μεγάλη ανάπτυξη και πολλούς 'Ελληνες, κυρίως Βλάχους, που βρίσκεται λίγα χιλιόμετρα δυτικά του Μοναστηρίου, στην νότια Σερβία, σε ύψόμετρο 1.000 μ. περίπου, στους πρόποδες του Βαρνούνα (Περιστερί). Γιατί μόνον έτσι εξηγείται και ή άναγραφή ότι ή μητέρα του Αϊκατερίνη πέθανε στις 6-7-1826 μέσα στο Μεγάροβο. Και όπως ήδη σημείωσα πριν, ίσως και τά οικογενειακά πλήγματα και οι πρόσφατες ταλαιπωρίες του (σύλληψη-φυλάκισή του-βασανισμοί) συνετέλεσαν στο να πάρει αυτήν την άπόφαση.

*Νυμφεύθηκε ό Κων. Τάττης κόρη Κωνταντζόγλου;*

'Απορία ακόμα ύπάρχει άν ό Κων. Τάττης με τον πρώτο του γάμο στά 1815 πήρε γυναίκα του την κόρη του Κωνταντζόγλου, ή σε έναν από τους δύο μεταγενέστερους γάμους, στά 1826 (β' γάμος) και 1829 (γ' γάμος) με τό όνομα Ζωΐτσα και στις δύο αυτές περιπτώσεις.

Στό «βιβλιάριο» δέν προσδιορίζεται τό γένος καμιας από τις 3 διαδο-

1. Κέντρο 'Ελλήνων Βλάχων τό Μεγάροβο, όπως και ή περιοχή του (Ρέσνα, Μοναστήρι, 'Αχρίδα) πρόσφερε πολλά στους έθνικούς άγώνες κατά τους τελευταίους δύο αιώνες και άποτελούσε πραγματικό κάστρο του 'Ελληνισμού· πρβλ. και Τ η λ. 'Α γ γ έ λ ο υ, Μεγάροβον και Τύρνοβον, δύο έλληνικά φρούρια τής πόλεως Μοναστηρίου, Θεσσαλονίκη 1954, 34 κ.έ., και γενικότερα την πιό πάνω μελέτη του καθ. Σ τ ε φ. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ, Ecoles et Associations greques (άνάτυπο), ίδίως σ. 408 συν., 423-4. 'Επίσης για την ανάπτυξη του Μεγάροβου, στά μεταγενέστερα όμως χρόνια, βλ. Κ. Β α κ α λ ο π ο ύ λ ο υ, 'Ο Βόρειος 'Ελληνισμός (1878-1894), 298-9, όπου μνεία για την ίδρυση του πρώτου έλληνικού σχολείου (1845), παρθενωγείου (1864) και νηπιαγωγείου (1873). Για την Ρέσνα βλ. του καθ. Χ α ρ α λ. Π α π α σ τ ά θ η, Οί 'Ελληνες τής Ρέσνας κατά τās άρχάς του 20ού αΐδωνς, «Μακεδονικά» 14(1974) και άυτοτελώς (1974).

χικά γυναίκες που πήρε, ούτε αν είχαν κάποια κόρη Καυταντζόγλου και παιού, όπως τὸ θέλει ἡ παράδοση. Ἄν ἡ πρώτη γυναίκα του Αἰκατερίνη ἔσαν κόρη Καυταντζόγλου, ὑποτίθεται ὅτι ὡς γαμβρὸς ὁ Κων. Τάττης θὰ ἐγκαθιστόταν στὴν Θεσσαλονίκη, ἀφοῦ καὶ οἰκονομικὰ εὐρωστος ἔσαν καὶ ὁ πεθερὸς του δὲν θὰ ἤθελε νὰ στερηθεῖ τὴν μονάκριβη κόρη του. Ἄν ὅμως ἔσαν γυναίκα του κάποια ἀπὸ τὶς μεταγενέστερες ποὺ φαίνεται πιὸ πιθανό, δὲν ἀναφέρεται πουθενά. Γεγονὸς εἶναι ὅτι ὁ Κων. Τάττης στὰ κρίσιμα 5-6 προεπαναστατικὰ χρόνια καὶ ἀκόμα τὸν Μάιο 1821 δὲν εἶχε ὀριστικά καὶ μόνιμα ἐγκατασταθεῖ στὴν Θεσσαλονίκη ἢ τουλάχιστον δὲν φαίνεται οὔτε προκίπτει κάτι τέτοιο. Ἀσφαλῶς θὰ εἶχε πραγματοποιήσει τὴν γνωριμία του μετὰ τὸν Ἰω. Καυταντζόγλου καὶ τοὺς ἄλλους τῆς οἰκογένειας στὰ χρόνια αὐτὰ ἀπὸ τὶς κοινὲς δραστηριότητες τοῦ ἔργου τῆς Φ.Ε. καὶ ὅταν ἀργότερα χήρεψε (1826), νυμφεύθηκε στὸν β’ ἢ γ’ γάμο του μιὰ κόρη Καυταντζόγλου.

Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση τὰ παιδιά του (Ἰωάννης καὶ Στέφανος), ποὺ ἀπέκτησε ἀπὸ τὸν α’ γάμο του, ὅπως εἶναι αὐτονόητο, δὲν ἔσαν ἐξ αἵματος κατιόντες κατευθείαν γραμμῆ τῆς κόρης Καυταντζόγλου, ἀλλὰ πρόγονοί της.

Τώρα, ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ ὑπάρχουν, γιὰ νὰ «ἰκανοποιηθεῖ» καὶ ἡ κοινὴ φήμη ὅτι ὁ Κων. Τάττης πήρε γιὰ γυναίκα του κόρη Καυταντζόγλου, πρέπει νὰ δεχθεῖ κανεὶς μετὰ βάση τὸ γενεαλογικὸ δένδρο τῆς οἰκογ. Καυταντζόγλου, ὅπως ἀναλύει ὁ Γ. Στρογιόγλου<sup>1</sup>, ὅτι ἀποκλείεται ἄμεση συγγένεια τοῦ Κ. Τάττη μετὰ τὸν «ἄρχοντα», ὅπως ἀποκαλοῦνταν, Ἰωάννη Γ. Καυταντζόγλου (1740;-1819) ἢ τὸν ἀδελφὸ του Μερκούρη, ποὺ πέθανε λίγο νωρίτερα, καὶ τὸν γιό του Λύσανδρο (1811-1885), τὸν διαπρεπῆ Θεσσαλονικέα ἀρχιτέκτονα<sup>2</sup>, γιατί ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὀνόματα καὶ τὶς ἡλικίες, ποὺ δὲν ταιριάζουν, δὲν εἶχαν «μονάκριβη κόρη», ὅπως θέλει ἡ παράδοση<sup>3</sup>.

1. Βλ. τὸ ἔργο ποὺ ἀναφέρθηκε πρὶν, Γ. Σ τ ρ ο γ ι ὄ γ λ ο υ, Ἡ ἐν Θεσσαλονίκη πατριαρχικὴ μονὴ τῶν Βλατάδων, Θεσσαλονίκη 1971, ἰδίως 272-277.

2. Γιὰ αὐτοὺς μετὰ ἀρκετὲς λεπτομέρειες, βλ. τὸ πιὸ πάνω σημειούμενο ἔργο τοῦ Γ. Σ τ ρ ο γ ι ὄ γ λ ο υ, 275-277.

3. Ὁ Ἰωάννης Γ. Καυταντζόγλου εἶχε τρεῖς θυγατέρες, παντρεμένες: ἡ 1η μετὰ τὸν Σπανδωνῆ-Βασματζῆ, ἡ 2η μετὰ τὸν Χαρίση καὶ ἡ 3η μετὰ τὸν Τζῶν Φρ. Ἄβοττ, ἐνῶ ὁ ἀδελφὸς του Μερκούρη εἶχε (ἀπὸ τὴν γυναίκα του Φανή ἢ Θεοφανῶ Δεβερινέρ) μιὰ κόρη καὶ ἓνα γιό, τὸν Λύσανδρο, ποὺ ἔφυγαν, σχεδὸν μικροὶ στὴν Γαλλία λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκρηξὴ τῆς Ἐπανάστασης (Σ τ ρ ο γ ι ὄ γ λ ο υ, 277, καὶ Ἀ λ έ ξ. Λ α υ ρ ι ὄ τ η, Ἄθως, 41, μετὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῶν Μονῶν, Ἰ ω. Μ α μ α λ ἄ κ η, Τὸ Ἅγιον Ὄρος διὰ μέσου τῶν αἰῶνων, Θεσσαλονίκη 1971, 296, 334). Ὁ Μ ἄ ν ο ς Β α τ ἄ λ α ς, στὸ λήμμα «Καυταντζόγλου» στὴν «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ “Πυρσός”» (1932), τ. ΙΔ’, 153, γράφει ὅτι ἡ μητέρα καὶ τὰ δύο παιδιά διασώθηκαν στὴν Γαλλία, ἀποφεύγοντας τὶς βαρβαρότητες τοῦ



Τὸ μόνο πιθανὸ ποὺ μένει, ἂν ἔγινε τέτοιος γάμος, εἶναι νὰ νυμφεύθη-  
κε ὁ Κων. Τάττης μὲ κάποια κόρη ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τοῦ Ἰωάννου Γ.  
Καυταντζόγλου, ὅπως μὲ κόρη τῶν εξαδέλφων του Νικόλα Καυταντζόγλου,  
τοῦ Τσίση Νάνου Καυταντζόγλου, τοῦ Δημητρίου Καυταντζόγλου ἢ τοῦ  
Ἰωάννου Πούλιου Καυταντζόγλου<sup>1</sup>, γιὰ τοὺς ὁποίους ὁμως δὲν φαίνεται  
νὰ ὑπάρχουν πληρέστερα στοιχεῖα. Ἴσως ὁμως ἡ συνωνυμία μὲ αὐτὸν τὸν  
τελευταῖο (δηλ. τὸν Ἰωάννη Πούλιου Καυταντζόγλου), ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πα-  
τρῶνυμο, νὰ δίνει πῶς μεγάλη πιθανότητα στὴν κόρη αὐτοῦ (ἂν βέβαια  
εἶχε)<sup>2</sup>.

### *Χρόνος ἐγκατάστασης στὴ Θεσσαλονίκη*

Καὶ ὕστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ποὺ ἐκτέθηκαν ἀμέσως πρὶν, ἐρχόμαστε στὰ  
τελευταῖα προεπαναστατικὰ χρόνια, προσπαθώντας νὰ ἐκτιμήσουμε τὰ  
στοιχεῖα ποὺ μᾶς δίνει ἡ παράδοση γιὰ ἐγκατάσταση τοῦ Κων. Τάττη στὴν  
Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὸ 1815 καὶ ἀκόμα ἀπὸ τὸ 1810, σὲ σχέση μὲ τὰ ἀναγρα-  
φόμενα στὸ ἐξεταζόμενο «βιβλίον» ὅτι στὶς 30-10-1825 ἀναχώρησε ὅλη ἡ  
οἰκογένεια ἀπὸ τὸ Βυθκοῦκι (χωρὶς νὰ καθορίζεται ποῖος εἶναι ὁ προορι-  
σμός της) καὶ ὅτι στὶς 6-7-1826 πέθανε ἡ ἀ' γυναῖκα του Αἰκατερίνη, μὲ το-  
νισμὸ τὸν τόπο θανάτου, τὸ Μεγάροβο.

Ἀπὸ τὴν ἀντιπαράθεσή τους δὲν φαίνεται, ὅπως σημείωσα, νὰ ὑπῆρχε  
ὀριστική καὶ μόνιμη ἐγκατάσταση τοῦ Κ. Τάττη στὴν Θεσσαλονίκη πρὶν  
ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση. Δὲν ἀποκλείει ὁμως κανεὶς τὴν ἐδῶ προσωρινὴ δια-  
μονή του, ποὺ θὰ εἶταν ὑποχρεωμένος νὰ ἔχει γιὰ λόγους ἐμπορικοὺς καὶ  
ἀργότερα γιὰ λόγους παροχῆς ὑπηρεσιῶν σιὸ ἔργο τῆς Φ.Ε., ἀφοῦ οἱ περισ-  
σότερες μετακινήσεις του ἀπὸ τὴν Ἠπειρο καὶ τὴν Δυτικὴ πρὸς τὴν Ἀνα-  
τολικὴ Μακεδονία θὰ ἔπρεπε μάλλον νὰ γίνονταν μέσφ τῆς Θεσσαλονί-  
κης. Ἄλλωστε, ὅπως εἶπα, ἡ ἀναγραφή στὸ «βιβλίον» ὅτι ἡ ἐγκατάσταση  
στὴν πόλη αὐτὴ ἔγινε στὶς 16-9-1832 εἶναι σαφῆς καὶ κατηγορηματικὴ καὶ

Μαῖου 1821 καὶ ὅτι ὁ Λυσάνδρος ἦταν ἐγγονὸς τοῦ Ἰωάννου, ἐνῶ τὸ σωστὸ εἶναι ἀνεπιβί-  
του (βλ. Σ τ ο γ ι ὀ γ λ ο υ, 276, Μ α μ α λ ά κ η, 334). Εἶχε πάντως δύο γιούς, τὸν Λυσί-  
μαχο καὶ Ἰωάννη καὶ μία κόρη, τὴν Ἐλένη, παντρεμένη μὲ τὸν Σόλωνα Χρ. Ζωγράφου.

1. Βλ. Σ τ ο γ ι ὀ γ λ ο υ, 277.

2. Ἐνδεχόμενα νὰ δημιουργήθηκε ἡ σχετικὴ φήμη γιὰ τὸν γάμο μὲ κόρη τοῦ Ἰωάννου  
(Γούτα) Καυταντζόγλου ἀπὸ σύγχυση πρὸς τὸν ἐξαδέλφου τοῦ Ἰωάννη Πούλιου Καυ-  
ταντζόγλου (ὁ Ἄ. Θεοδωρίδης, 75, στηριγμένος στὶς σημειώσεις τοῦ γυμν. Ἰω. Μέλ-  
φου, τὸ ἴδιο, καὶ τὸ ἀρχεῖο τῆς οἰκογ. Τάττη δὲν ἀναγράφει πατρῶνυμο, ἐνῶ ὁ (ἐγγονὸς)  
Κ. Τάττης, τὸ ἴδιο, 27, μιλάει ἀόριστα (ὅτι «...εἶχε σύζυγον τὴν κόρη τοῦ Καυταντζό-  
γλου Μεγάλου Εὐεργέτου»). Μάλλον φαίνεται πιθανὸς γάμος μὲ κόρη τοῦ τελευταῖου  
αὐτοῦ, δηλ. τοῦ Ἰωάννου Πούλιου Καυταντζόγλου, χωρὶς νὰ ὑπάρχουν βέβαια θετικότερα  
στοιχεῖα.

δὲν ἀφήνει περιθώρια παρερμηνείας. Μάλλον φαίνονται ἀληθινές οἱ κατὰ τὴν παράδοση μετακινήσεις του, ἀπὸ τὸ 1810 ἢ 1815, γιὰ νὰ ἀποφύγει διωγμούς τοῦ Ἑλλήτου Πασᾶ καὶ ληστρικών συμμοριῶν, καθὼς καὶ οἱ παροδικές παραμονές του στὴν Θεσσαλονίκη μέχρι νὰ περάσει ἡ θύελλα<sup>1</sup>. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἔγινε καὶ ὀριστική φυγὴ ἀπὸ τὸ Βυθκούκι στὰ 1810 ἢ καὶ 1815 καὶ ἄμεση ἐγκατάστασή του στὴν Θεσσαλονίκη σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς χρονιές αὐτές. Τὸ «βιβλίον» στὶς ἀναγραφές του καθορίζει μὲ σαφήνεια ἀποχώρηση ἀπὸ τὸ Βυθκούκι ὅλης τῆς οἰκογένειας, ὅπως ἤδη σημείωσα, τὸ 1825 καὶ ἀπ' ἐκεῖ διαμονὴ στὸ Μεγάροβο, ὅπου καὶ ἀναγράφεται ὅτι πέθανε ἡ μητέρα του (1826). Στὴν Θεσσαλονίκη ἐγκαθίσταται ὅλη ἡ οἰκογένεια τὸ 1832. Προφανῶς μέχρι τότε μετὰ τὴν πρόσκαιρη φυγὴ τοῦ 1810 ἢ 1815 θὰ ἐξακολούθουσε νὰ ἐπιστρέφει, ἐφόσον τὸ ἐπέτρεπαν οἱ περιστάσεις, στὸ Βυθκούκι (ἀ' γάμος-ἐγκυμοσύνη γυναίκας του) καὶ ὅταν ἐρχόταν στὴν Θεσσαλονίκη θὰ ἔμενε πότε πότε στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ φίλου τοῦ Ἰωάννη Γ. Κανταντζόγλου ἢ τῶν συγγενῶν του ἢ θὰ φιλοξενοῦνταν, κατὰ διαστήματα καὶ διαδοχικὰ ἀπὸ φίλους του, συνεργάτες κ.λ. Γιατὶ ἡ χρονιά τουλάχιστο 1815 ταυτίζεται μὲ τὸν ἀ' γάμο του, ἀλλὰ καὶ μὲ ὅσα μεταφέρει ἡ προφορική παράδοση γιὰ ἐγκατάστασή του στὴν Θεσσαλονίκη, ὕστερα ἀπὸ διαγμούς στὴν παλιὰ πατρίδα του. Ἔτσι τὰ πιὸ πάνω βρίσκονται μετὰ τοὺς σὲ ἀρμονία, μὲ κατάληξη τὴν ἀρχικὰ προσωρινὴ διαμονὴ του στὴν Θεσσαλονίκη, καὶ παράλληλα, συνεχεῖς διακινήσεις του καὶ ταξίδια μὲ κέντρο αὐτὴ τὴν πόλη, ὅσπου ἐπακολουθεῖ ἡ ἔκρηξη τῆς Ἐπανάστασης.

#### *Αἵματηρὰ γεγονότα στὴν Θεσσαλονίκη καὶ Σέρρες (Μάιος 1821)*

Εἰδικὰ γιὰ τὰ αἵματηρὰ γεγονότα τοῦ Μαΐου 1821 στὸ «βιβλιάριον» ὑπάρχει ἡ λιτὴ μόνον ἀναγραφή: «1821, 8 Μαΐου ἐφυλακίσθη ὁ πατὴρ μου εἰς Σέρρας», δηλαδὴ ὁ Κων. Τάττης, πατέρας τοῦ Στεφάνου, ποὺ συνέχισε νὰ κρατεῖ, ὅπως εἶπαμε πρὶν, πολὺ ἀργότερα τὸ σημειωματῆριο-βιβλίον, ἀρχικὰ ἀπὸ ἀντιγραφὴ ἀπὸ τὸ «πατρικὸ τοῦ βιβλίου» καὶ στὴν συνέχεια ἀπὸ δικές του οἰκογενειακές βασικὰ ἐμπειρίες.

1. Βλ. καὶ Βακαλόπουλου, Ἱστορία, τ. 5, 464, γιὰ τὶς μετακινήσεις Ἑλλήνων μετὰ τὴν συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) πρὸς Μοναστήρι, Θεσσαλονίκη κ.λ. καὶ τὴν ἐνδιαφέρουσα εἰδηση τοῦ Γάλλου προξένου στὴν Θεσσαλονίκη Clairambaut (σὲ ἀναφορὰ τοῦ τῆς 24-6-1810) «γιὰ πυκνὴ μετανάστευση ὑπηκόων τοῦ Ἑλλήτου» πρὸς τὴν Θεσσαλονίκη καὶ περιοχὴ. Ἐπίσης καὶ τὴν πιὸ πάνω μελέτη τοῦ Στεφ. Παπαδόπουλου, Ἐκπαιδευτικὴ δραστηριότητα κ.λ., 144, καὶ Γ. Κίτσα, Μεγάροβο, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον Παμμακεδονικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν», Ἀθῆναι 1910, 23, 241, ποὺ μιλοῦν γιὰ τὸν ἐποικισμὸ πολλῶν Ἑλλήνων στὸ Μεγάροβο καὶ Τύρνοβο ἀπὸ τὰ χωριά τοῦ «Καζᾶ τῆς Κολωνίας» καὶ κυρίως ἀπὸ τὸ Βυθκούκι, ἀποφεύγοντας τοὺς διωγμοὺς τῶν Τούρκων.

Ἡ ἡμερομηνία αὐτή, 8-5-1821, καὶ ὁ προσδιοριστικὸς τόπος «Σέρραι», ταυτίζονται ἀπόλυτα μὲ τὰ γνωστὰ συμβάντα τῆς πόλης αὐτῆς, ὅπως τὰ ἐκθέτει ὁ Κωνσταντῖνος Κασσομούλης, φιλικὸς τοῦ τόπου αὐτοῦ καὶ πατέρας τοῦ ἀγωνιστῆ τοῦ 1821 Νικολάου Κασσομούλη, καὶ εἶναι σύμφωνα μὲ τὴν παράδοσιν<sup>1</sup>.

Μᾶς δημιουργεῖ ὁμοῦ ὀρισμένες δυσκολίες ὁ συσχετισμὸς τους μὲ τὰ τραγικὰ γεγονότα τοῦ Μαΐου-Ἰουλίου 1821, ποὺ διαδραματίστηκαν στὴν Θεσσαλονίκη. Σύμφωνα μὲ ὅσα σημείωσα πρὶν, ὑπάρχουν συγκεκριμένες πληροφορίες γιὰ τὴν συμμετοχή, σύλληψη καὶ φυλάκιση τοῦ Κων. Τάττη<sup>2</sup>. Τὰ πρῶτα αὐτὰ συμβάντα τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως παρουσιάζονται ἡμερολογιακὰ (18-5-1821), ἐπακολουθοῦν στὰ γεγονότα τῶν Σερρῶν (8-5-1821).

Ἔτσι οἱ ἡμερομηνίες, ὅπως ἐπίσημα καὶ παραδοσιακὰ ἔχουν, σύμφωνα μὲ τὴν ἀναγραφή τοῦ «βιβλίου», ὑποχρεώνουν νὰ δεχθῶμε ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Τάττης, ποὺ βρισκόταν στὶς ἀρχὲς Μαΐου 1821 στὶς Σέρρες καὶ τὴν περιοχὴ τους γιὰ τίς γνωστὲς δραστηριότητές του (ἐμπόριο-ἐπικοινωνίες γιὰ τὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία) συνελήφθηκε ἐκεῖ στὶς 8 τοῦ μήνα μὲ ὄλους τοὺς πρᾶματευτάδες καὶ τοὺς προκρίτους, συνολικὰ 150 περίπου πρόσωπα, καθὼς καὶ μὲ τὸν μητροπολίτη Χρῦσανθο<sup>3</sup>, καὶ ρίχθηκαν ὅλοι ἐκεῖ στὴν φυλακή. Ἐπακολουθοῦν σὲ λίγες μέρες (18 Μαΐου) στὴν Θεσσαλονίκη οἱ δολοφονίες τῶν ἀθῶων ὁμήρων ἀπὸ τὸν Γιουσούφ Πασά, ὅταν πληροφορήθηκε τὰ γεγονότα τοῦ Πολυγύρου<sup>4</sup>, καὶ παράλληλα οἱ συλλήψεις καὶ φυλακίσεις τῶν προκρίτων Μπαλάνου, Μενεξέ, Κυδωνιάτη κ.λ., τοῦ ἐπισκόπου Μελετίου, ποὺ ἦταν τοποτηρητῆς τοῦ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, καὶ ὄλων τῶν ἄλλων.

Ἀπὸ καταλόγους φιλικῶν ποὺ εἶχαν ἤδη περιέλθει σὲ χέρια τῶν Τούρκων ἀποκαλύφθηκε ἡ ὅλη δρᾶση τοῦ ἱερέα Ἀνανία Μορκοπούλου καὶ τῶν συνεργατῶν του<sup>5</sup> στὴν Θεσσαλονίκη. Ἴσως στοὺς καταλόγους αὐτοὺς ἢ σὲ σχετικὰ ἄλλα ἔγγραφα, παρὰ τίς συνωμοτικὲς προφυλάξεις, νὰ ἀναφερόταν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Κων. Τάττη<sup>6</sup>. Αὐτὸ βέβαια εἶναι μιὰ ὑπόθεση ποὺ ἐξηγεῖ τὴν σύλληψή του στὶς Σέρρες, μὲ βάση καταγγελίες καὶ ἔγγραφα. Ἐκτός

1. Νικ. Κασσομούλης, Στρατ. Ἐνθυμήματα, τ. 1, 134 συν., Ἄπ. Βακαλοπούλου, Ἱστορία, τ. 5, 470-471. Γιὰ τὴν προφορικὴ παράδοση βλ. Π. Πέννα, Ἱστορία τῶν Σερρῶν, 81-82.

2. Βλ. προηγούμενα, σ. 71, καὶ τοὺς συγγραφεῖς ποὺ ἀναφέρονται στὶς παραπομπὲς τῶν σελίδων 68-69.

3. Βακαλόπουλου, Ἱστορία, τ. 5, 470-471, Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, 122-3, Π. Πέννα, τὸ ἴδιο, 82 κ.έ., καὶ προηγ. σ. 71.

4. Βακαλοπούλου-Βασδραβέλλη, τὰ ἴδια.

5. Βακαλοπούλου, τ. 5, 468. Βασδραβέλλη, 126.

6. Πρβλ. Α. Θεοδορίδου, 75.

ἂν ἡ σύλληψή του ἐκεῖ ἐγίνε συμπτωματικὰ μαζί με τοὺς ἄλλους Σερραῖους προκρίτους καὶ ἐμπόρους. Σημασία ἔχει ὅτι κατὰ τὴν παράδοση ζητήθηκε ἡ μεταγωγή του ἀπὸ τὶς τουρκικὲς ἀρχὲς Θεσσαλονίκης ἐδῶ, στὴν Θεσσαλονίκη, ὅπου καὶ μετήχθη σύντομα καὶ ἐγκλεισθῆκε στὶς φυλακὲς Ἑπταπυργίου γιὰ μεγάλο διάστημα, ἴσως γιὰ 3 χρόνια περίπου, καὶ ὑπέστη βασανισμούς<sup>1</sup>. Κατὰ συνέπεια, ὅσο καὶ ἂν εἶναι παράδοξο, δὲν φαίνεται νὰ βρισκόταν στὴν Θεσσαλονίκη ὁ Κ. Τάττης, ὅπως δέχονται οἱ ἱστορικοί, κατὰ τὶς τραγικὲς ἐκεῖνες μέρες τοῦ Μαΐου 1821, καὶ μεταγενέστερα, τότε ποὺ διαπράττονταν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς συνεργάτες τους ἀπερίγραπτα κακουργήματα εἰς βάρος τῶν Ἑλλήνων. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι μετὰ τὴν σύλληψη καὶ τὴν φυλάκισή του στὶς Σέρρες (8 Μαΐου) καὶ ἀφοῦ ἤρθαν ἐκεῖ ἐν τῷ μεταξύ τὰ σχετικὰ ἔγγραφα γιὰ τὴν μεταγωγή του στὴν Θεσσαλονίκη, δηλαδὴ σὲ λίγες μέρες ἢ ἑβδομάδες, μεταφέρθηκε στὴν Θεσσαλονίκη καὶ ρίχθηκε στὶς φυλακὲς.

#### *Σύλληψη καὶ φυλάκιση τοῦ Κων. Τάττη*

Ὁ ἐγγονὸς του Κων. Στ. Τάττης στὸ σημειώμα του<sup>2</sup> γράφει, στηριζόμενος στὴν προφορικὴ παράδοση, ὅτι ὁ πάππος του ἀπεστάλη ἀπὸ τοὺς φιλικούς στὴν Ἄν. Μακεδονία, ὅπου συνελήφθηκε καὶ φυλακίσθηκε στὶς φυλακὲς Ἑπταπυργίου (Θεσσαλονίκη) γιὰ ἀρκετὸ διάστημα. Τὰ ἴδια σχεδὸν γράφει καὶ ὁ Ἄ. Θεοδορίδης, ἐπικαλούμενος σημειώσεις τοῦ γυμνασιάρχου Ἰω. Μέλφου καὶ τὸ ἀρχεῖο οἰκογένειας Τάττη<sup>3</sup>. Ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ φαίνεται πιθανότερη. Ἡ μεταγωγή του στὴν Θεσσαλονίκη καὶ ὁ ἐγκλεισμός του στὶς φυλακὲς ἐγίνε στὶς μέρες τῶν τραγικῶν γεγονότων τῆς Θεσσαλονίκης (Μάιος-Ἰούλιος 1824). Ποιὰ περίοδο ἀκριβῶς δὲν μποροῦμε τώρα, μετὰ τὰ στοιχεῖα ποὺ ὑπάρχουν, νὰ ἐπισημάνουμε. Φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν ἦρθε καὶ δὲν μποροῦσε νὰ ἔρθεῖ σὲ κσμιὰ ἄμεση ἐπικοινωνία μετὰ τοὺς ἄλλους συλληφθέντες προκρίτους τῆς Θεσσαλονίκης, ποὺ τοὺς εἶχαν ρίξει στὰ ὑπόγεια τοῦ Κανλῆ Κουλεῖ (Λευκοῦ Πύργου) ἢ καὶ τοῦ Κονακιοῦ (Διοικητηρίου)<sup>4</sup>,

1. Ὁ Α. Θεοδορίδης, 75, στηριζόμενος στὰ ἀρχεῖα τῶν οἰκογ. (γυμνασ.) Ἰω. Μέλφου καὶ Κ. Τάττη, ὁμολεῖ γιὰ ἐγκάθειρξή του γιὰ 5 χρόνια, γιὰ βασανισμούς καὶ ἠρωικὴ ἀντίσταση στὶς πιέσεις γιὰ ὁμολογίε. Ἡ διάρκεια φυλάκισής του ἴσως εἶναι μεγάλη, ἂν ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι ὁ νεότερος γιὸς του, ὁ Στέφανος, ποὺ εἶναι γνήσιος ἐπίσημα γιὸς του, γεννήθηκε, κατὰ τὸ «βιβλίον», στὶς 3-2-1825. Κάπως ἔτσι, ἂν καὶ ἀόριστα, συμφωνεῖ καὶ ὁ ἐγγονὸς του Κων. Στ. Τάττης, στὸ ἴδιο, 25-26.

2. Βλ. Α. Μεταλλινού-Τσιώμου, Ἡ παλαιὰ Θεσσαλονίκη, 25.

3. Α. Θεοδορίδου, 75.

4. Βασικὴ πηγὴ, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς πῶ πάνω συγγραφεῖς (σ. 68 καὶ συν.), ἡ προερχόμενη ἀπὸ τουρκικὴ πλευρὰ πληροφορία τοῦ μολλὰ Χαῖρουλλάχ στὲ ὁδοιπορικὸ τοῦ (βλ. Α. Παπάζογλου, «Μακεδονικά» 1, 1940, 424).

ἀκριβῶς γιατί ὄλοι αὐτοὶ εἶταν φυλακισμένοι σ' αὐτὲς τὶς φυλακές, δηλ. σὲ διαφορετικὲς, ἐνῶ ὁ Κ. Τάττης καὶ ἴσως ἀκόμα μόνο ὁ Ἀντώνιος Χατζηνάνου, ποὺ ἐπονομάσθηκε Ἀγαθόνικος, εἶταν στὸ Ἐπταπύργιο. Ἔτσι ἴσως μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ τὸ γεγονός ὅτι ὁ μητροπολίτης Μελέτιος, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἄλλοι πρόκριτοι ἀκολούθησαν τότε τὴν ὁδὸ τῶν μαρτυριῶν (18-5-1821), ἐπειδὴ δηλαδὴ βασανίσθηκαν καὶ κατακρουργήθηκαν ἀρχικὰ οἱ ἐγκλειστοὶ τοῦ Λευκοῦ Πύργου, ὅπως καὶ ἀναμφισβήτητα οἱ ἄτχοι Θεσσαλονικεῖς ποὺ κλειίσθηκαν στὸν αὐλόγυρο καὶ τὴν ἐκκλησία τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἢ ὅσοι βρισκονταν στοὺς δρόμους, πράγματα ποὺ εἶναι λεπτομερειακὰ γνωστά, ὅπως ἦδη σημειώσα<sup>1</sup>. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς 200 περίπου ὁμήρους, τοὺς μισοὺς δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς κρατούμενους στὰ ὑπόγεια τοῦ Διοικητηρίου, ποὺ σκοτώθηκαν προηγούμενα ἐκεῖ<sup>2</sup>. Ἔτσι φαίνεται γλύτωσαν, ιουλάχιστον στὶς μέρες αὐτὲς τῆς ἀρχικῆς φάσης τῆς τρομοκρατίας, ὅσοι φυλακίσθηκαν στὸ Ἐπταπύργιο καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ὁ Κ. Τάττης καὶ ὁ Χ' Ἀντωνίου<sup>3</sup>. Πάντως δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλεισθεῖ καὶ ἡ ἐκδοχὴ τοῦ νὰ παρατάθηκε ἡ φυλάκιση τοῦ Κ. Τάττη στὶς Σέρρες καὶ πέρα ἀπὸ τὸν Μάιο ἢ Ἰούνιο ἢ καὶ Ἰούλιο, πέρα δηλ. ἀπὸ τὰ γεγονότα, λόγφ καθυστερήσεως τῶν σχετικῶν ἐγγράφων καὶ ἡ μεταγωγὴ του στὴν Θεσσαλονίκη νὰ ἐγινε ὕστερα. Ἀκόμα, καὶ νὰ μὴ πραγματοποιήθηκε ποτέ, ἀλλὰ νὰ ἀπελευθερώθηκε ἀργότερα στὶς Σέρρες, ὅποτε καὶ δημιουργήθηκε ἡ σχετικὴ σύγχυση ποὺ διαμόρφωσε ἀόριστες φήμες γιὰ διαφυγὴ του στὶς Σέρρες.

Βέβαια γι' αὐτοὺς οἱ πηγὲς εἶναι συγκεχυμένες καὶ δὲν ξέρουμε ἀκόμα θετικὰ καὶ ἀναμφισβήτητα ἂν ἡ τότε σωτηρία τους ὀφείλεται σὲ δωροδοκίες φυλάκων, ἢ ἰσχυρῶν, ὅπως θέλει ἡ παράδοση γιὰ τὸν δεῦτερο<sup>4</sup> ἢ σὲ εὐεργετικὴ παρέμβαση σημαινόντων φίλων του γιὰ τὸν πρῶτο<sup>5</sup>.

Καὶ ἔτσι πρέπει νὰ ἔχουν τὰ πράγματα, γιατί ὁ Κ. Τάττης, μετὰ τὴν ὀριστικὴ του ἐγκατάσταση στὴν πόλη τῆς Θεσσαλονίκης (1832) καὶ συ-

1. Βλ. προηγούμενα, σ. 68 καὶ 72.

2. Α. Βακαλοπούλου, Ἱστορία, τ. 5, 472, τοῦ ἴδιου, Ἡ Θεσσαλονικὴ στὰ 1430 κ.λ., 34, Ἰω. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, γ' ἐκδ., 128, καὶ Ἀ. Παπάζογλου, Ἡ Θεσσαλονικὴ κατὰ τὸν Μάιο 1821, «Μακεδονικά» 1 (1940) 427, ποὺ διευκρινίζουν ὅτι κατακρουργήθηκαν ἀπὸ τὸν Γιουσοῦφ οἱ μισοὶ περίπου ὁμηροὶ καὶ ὄχι ὄλοι τους, ὅπως ἀρχικὰ πιστευόταν (βλ. Γ. Σμυρνάκη, Τὸ Ἅγιον Ὄρος, 173, 187).

3. Βλ. Α. Θεοδωρίδου, 75, καὶ Κ. Τάττη, 25 (Α. Τσιώμου-Μεταλλιδου).

4. Μὲ ἐπέμβαση τοῦ Ἀλατίνη, Μπενβένιστε καὶ τοῦ «Σαράφ-Μπασή» τοῦ Σουλτάνου (βλ. (ἐγγονοῦ) Κ. Τάττη, τὸ ἴδιο, 25).

5. Τὸ ἴδιο, Κ. Τάττη, 25, καὶ Α. Θεοδωρίδου, 75, ποὺ στηρίζεται σὲ σημειώσεις τοῦ γυμν. Ἰω. Μέλφου καὶ στὸ ἀρχεῖο τῆς οἰκογ. Τάττη.

γκεκριμένα στις 8-1-1832, ἔχοντας προφανῶς πολλὰ χρήματα, ἀγόρασε στὸ κέντρο τῆς ἀρκετὰ κτήματα, πολλὰ ἰδίως μαγαζιά (ποὺ ἀργότερα ἀρκετὰ ἀπέτελεσαν τὴν «Στοὰ Τάττη»). Τὰ μαγαζιά αὐτὰ (στὴν ὁδὸ Ἰω. Δραγοῦμη, σήμερα, παλαιὰ Μ. Ἀλεξάνδρου) μάλιστα κήκεν στὴν φωτιά τοῦ Αὐγ. (29) 1839, ἀλλὰ καὶ πάλι ὁ Κων. Τάττης τὰ ἀνοικοδόμησε, ὅπως σαφέστατα καταγράφεται στὴν σχετικὴ καταχώριση στὸ «βιβλίον»<sup>1</sup>.

Ἄν εἶχε διασκορπίσει λοιπὸν ὁ Κ. Τάττης ὅλη τὴν περιουσία του γιὰ δωροδοκίες καὶ ἐξαγορὲς γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴν σωτηρία του, δὲν θὰ εἶχε τόσα χρήματα, γιὰ νὰ πληρώσει τὸ τίμημα τῶν ἀκινήτων ποὺ ἀγόρασε, οὔτε θὰ μπορούσε νὰ τὰ ξαναποκτήσει σύντομα, στὰ δύσκολα ἐκεῖνα χρόνια.

Ἄλλωστε, κατὰ τὴν παράδοση, ἔμεινε πολλὰ χρόνια φυλακισμένος καὶ βασανίσθηκε χωρὶς νὰ ἀποκαλύψει τίποτε σχετικὰ μὲ τὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία καὶ τὸ ἐθνικὸ τῆς ἔργο<sup>2</sup>.

#### <sup>3</sup> Αποφυλάκιση τοῦ Κων. Τάττη

Θὰ πρέπει λοιπὸν νὰ ἀποδεχθεῖ κανεὶς ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ ὅτι ὁ Κ. Τάττης δὲν διέφυγε οὔτε διασώθηκε μὲ ἐξαγορὲς στὶς Σέρρες, ὅπως ἀρχικὰ πιστεύθηκε<sup>3</sup>, ἀλλὰ θὰ ἀποφυλακίσθηκε ὅταν ἦρθε τὸ «πλήρωμα τοῦ χρόνου» (δηλ. ὅταν πέρασε ἡ καταιγίδα καὶ ξεχάσθηκε κάπως τὸ θέμα—ἀν μπορούσε ποτὲ νὰ ξεχασθεῖ—καὶ ἱκανοποιήθηκε κάπως τὸ ἐκδικητικὸ μένος τῶν τυράννων), ἴσως μὲ τὴν φιλικὴ παρέμβαση καὶ συνηγορία σημαίνοντων Τούρκων ἢ καὶ Ἀλβανῶν, ὅπως θέλει ἡ παράδοση. Γιατὶ μετὰ τὸ «ξεθύμασμά» καὶ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἡ ἀποφυλάκιση δὲν θὰ δημιουργοῦσε τυχὸν ἀντιδράσεις.

Μάλιστα αὐτὴ ἡ σκέψη ἐνισχύεται ἀπὸ τὶς εἰδήσεις ὅτι μετὰ τὴν καταστροφή καὶ τὴν ἐρήμωση τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Χαλκιδικῆς καὶ Νάουσας, καὶ ἀφοῦ πέρασε λίγος χρόνος ὁ σουλτάνος μὲ πρόσταγμα του καλοῦσε τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἐπανέλθουν στὴν εἰρηνικὴ τοῦς ζωὴ καὶ ὅτι δὲν θὰ εἶχαν τίποτε νὰ φοβηθοῦν πιά<sup>4</sup>. Καὶ ὁ Κ. Τάττης, σύμφωνα μὲ τὶς καταχωρίσεις του βιβλίου του, ὅπως ἐξήγησα, θὰ πρέπει μετὰ τὴν ἀποφυλάκιση

1. Ἡ φωτιά αὐτὴ τῆς Θεσσαλονίκης (1893), ὅπως καὶ ἄλλη, μεταγενέστερη, στὶς 18 Νοεμβ. 1869, δὲν βλέπω νὰ ἀναγράφεται στὸ ὄρατο βιβλίον τοῦ Ἄπ. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης, 313.

2. Ἄ. Θεοδοπίδου, τὸ ἴδιο, 75.

3. Π.χ. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες, γ' ἐκδ., 127-8, καὶ τοὺς πῖο πάνω συγγραφεῖς.

4. Ἐτσι γιὰ τὴν γενικὴ ἀμνηστία τῶν Ἁγιορειτῶν κ.λ., ὁ σουλτάνος ἔβγαλε σχετικὴ διαταγὴ στὶς 7-2-1822 πρὸς τὸν Ἐμποῦ-Λουμποῦτ (πρβλ. γ. Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, Ἐγγραφα Ἁγίου Ὁρους, 1821-1832, Ἀθήναι 1966, 62-67).

του να ξαναπήγε στο Βυθκούκι (κατά τους ύπολογισμούς μου γύρω στο 1823 και τὸ ἀρ γ ὅ τ ε ρ ο ὡς τὸν Μάρτη-Ἀπρίλη 1824), ὅπου ἐπειτα γεννήθηκε ὁ νεότερος γιὸς του Στέφανος (3-2-1825) καὶ ὕστερα, σὲ λίγους μῆνες (30-10-1825) μετακινήθηκε οἰκογενειακὰ στὸ Μεγάροβο<sup>1</sup>.

Τέλος ὁ Κωνσταντῖνος Τάττης ἐμφανίζεται ὅτι πέθανε στὴν Θεσσαλονίκη στὶς 24-6-1864, δηλαδὴ ἀκριβῶς σὲ ἡλικία 77 χρονῶν, ἀφοῦ ἄσκησε μὲ ἐπιτυχία γιὰ πολλὰ χρόνια (καπν)-εμπόριο.

Αὐτὸ προκύπτει βασικὰ ἀπὸ τὶς ἀγορὲς κτημάτων, ποὺ πραγματοποιήθηκε λίγο μετὰ τὴν ἐγκατάστασή του οἰκογενειακὰ στὴν Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὸ Μεγάροβο (1-9-1832) καὶ τὶς δυνατότητές του νὰ τὰ ἀνοικοδομήσει πάλι, ἀμέσως μετὰ τὴν ὀλικὴ καταστροφὴ τους ἀπὸ πυρκαϊὰ στὴν πόλη (29 Αὐγ. 1839), ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὶς ἀντίστοιχες καταγραφὲς στὸ σημειωματᾶριο (4-1-1834). Ἀκόμα καὶ ὁ «ἀρχοντικὸς» τρόπος διαβίωσης τῆς οἰκογένειάς του καὶ ἡ ἄνεση γιὰ ἐπιμελημένη ἀνατροφὴ καὶ διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν του, ἐνισχύουν τὴν πιὸ πάνω ἄποψη.

Δὲν ὑπάρχει ὁμως κανένα ἄλλο στοιχεῖο, γνωστὸ ὡς τώρα, ποὺ νὰ ἀποδεικνύει συμμετοχὴ του στὴν προαγωγὴ τῶν κοινοτικῶν συμφερόντων καὶ κοινωνικὴ δράση στὶς τελευταῖες 10ετίες πρὶν τὸν θάνατό του.

Ἴσως στὸ μέλλον ἡ ἔρευνα ἀνεύρει νέες πηγὲς ἢ ἀξιοποιήσει τέλειαι ὁσες ὑπάρχουν, ὅποτε θὰ γίνεи καὶ ἡ κατάλληλη συμπλήρωσι.

Ἐζῆσε ἀρμονικὰ καὶ ἤρεμα, δημιουργώντας ὄλες ἐκείνες τὶς προϋποθέσεις γιὰ ἀνάδειξη τοῦ γιοῦ του, Στεφάνου Κ. Τάττη, καὶ τὴν προσφορὰ του στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία τοῦ 19ου αἰ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Γ. ΣΕΡΕΜΕΤΗΣ

---

1. Καὶ αὐτὴ ἡ μετοίκηση εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν οἰκογενειακὴ παράδοση, ποὺ θέλει νὰ μετέφεραν τὸν γιὸ τους Στέφανο βρέφος ἢ «νήπιο στὴν ἀγκαλιά», κατὰ μαρτυρία τῆς θείας μου (ἀδελφῆς τῆς μητέρας μου) κ. Μαρίας χήρας Ἀθανασίου Σερέφα, τὸ γένος Κωνσταντίνου καὶ Ἄνας Τάττη.

## SUMMARY

Demetrios Seremetis, Constantine P. Tattis (1766-1864).

His diary book of C.P. Tattis was found recently among the belongings of his great grand-daughter, Kalliopi (Poppi) Seremetis (1894-1978). Her maiden name was Tattis as she was the daughter of Constantine Stephanos Tattis II, who died in 1925 and was the grand-son of C.P. Tattis.

The historical sources and material that came down to us verbally speak of C.P. Tattis and his activities in Salonica and its area as «philikos» (member of «Philiki Etaireia») during the prerevolutionary years (1818-1821). There has been, however, controversy regarding the fate of C.P.T. during the tragic events in Salonica following the outburst of the greek revolution in May 1821. The Turks then committed atrocities against many eldersmen and in general against the greek population. Many authors expressed the opinion that C.P.T. was among those hanged, together with prominent personalities in Salonica (Menexes, Balanos, Kydoniatis etc.). Others however wrote that C.P.Tattis escaped in the city of Serres by bribing his turkish jail guards.

The diary book mentioned above shows that C.P.T. made an entry in page I and specifies that he was arrested and imprisoned by the Turks in Serres on May 8, 1821. His son, Stephanos Constantine Tattis (1825-1910) continued to update the original diary of his father.

Thus while the slightly modified assumption that came to us verbally was confirmed, it is not clear the length of time that C.P. Tattis was jailed, neither whether he was transferred or not to the Salonica jail.

Crossed information from other sources in addition to the verbal material confirm his activities in the «Philiki Etaireia» as well as his perpetual movements in Macedonia and Epiros for the execution of his national mission. Moreover C.P.T. survived the events of the Greek Revolution and settled in Salonica with his family in 1832 where he died in 1864.

This piece of information resolves all the doubts whether C.P.T. was actually hanged together with the other prominent Greeks in Salonica in May 1821. It also clarifies his fate as well as his contributions to the National Struggle for Independence.